

B 506

A. KITZBERG

TUULTE PÖÖRISES

DRAAMA WIIES WAATUSES

Etendati „Wanemuise“ uue rahwateatri awamisel,
13. augustil 1906.

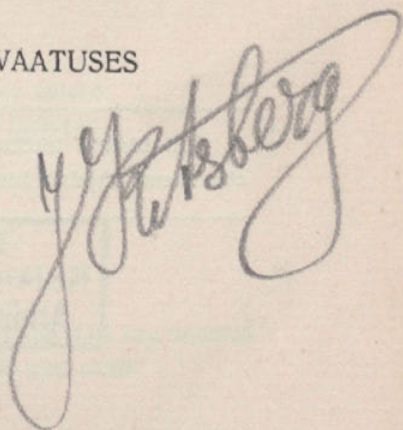
B 506

TUULTE PÖÖRISES

A. KITZBERG

TUULTE PÖÖRISES

DRAAMA WIIES WAATUSES

A handwritten signature in dark ink, written in a cursive style. The signature appears to read 'A. Kitzberg' and is positioned to the right of the printed author's name.

K. SÖÖT'I TRÜKK, TARTUS 1906

Къ представлению дозволено С.-Петербургу, 10 августа 1906.

Цензоръ драматическихъ сочиненія

№ 7771.

(Подпись.)

(М. П.)

Kui käsikiri trükitud. Täki etendamise luba saab
ainult tema kirjutaja kaudu. Adr.: A. Kitzberg, Tartus.

ENSV TA
Kirjandusmuuseum
Arhiivraamatukogu

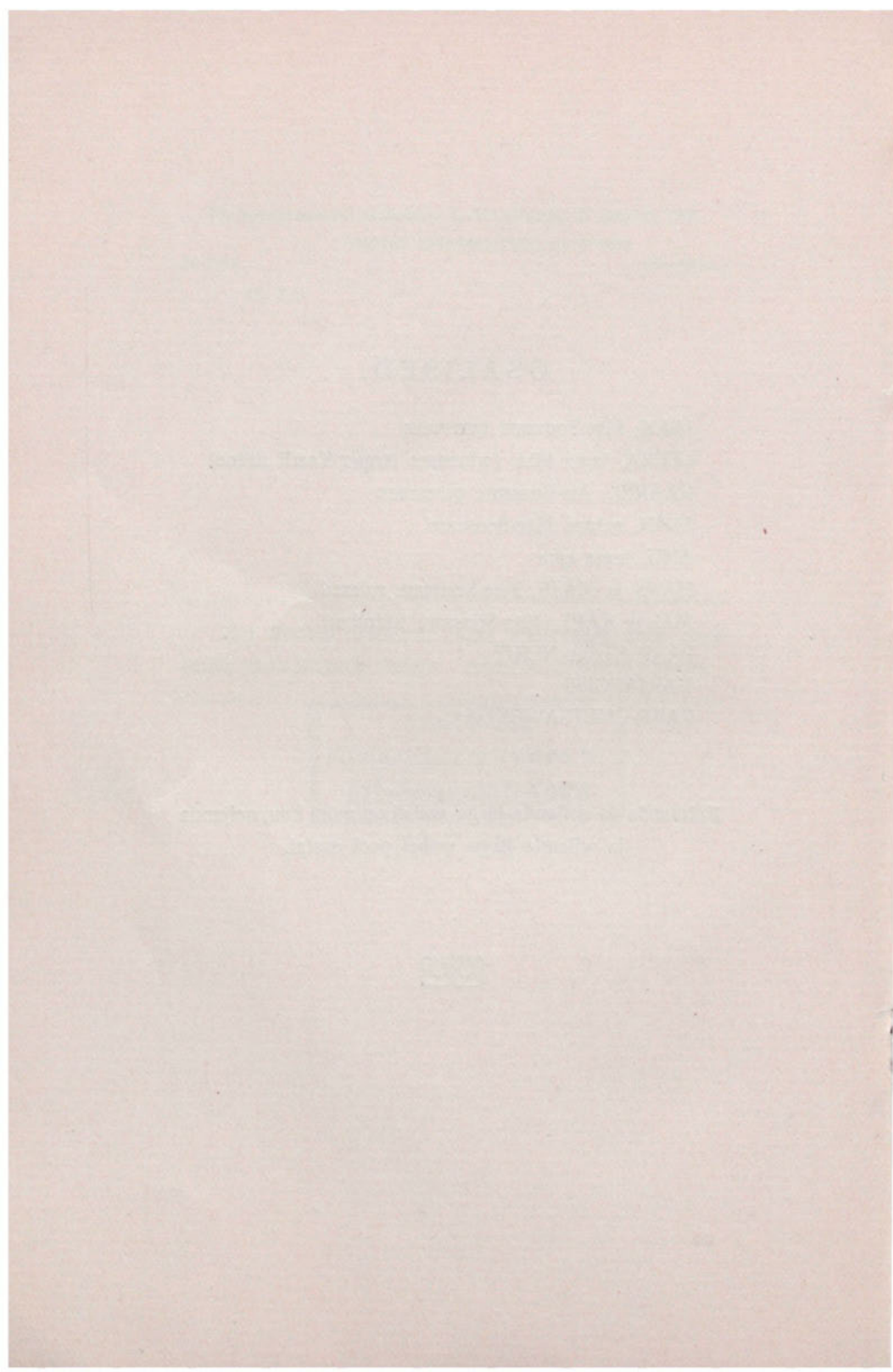
95746

OSALISED:

- JAAK, Mäe-Soosaare peremees
- LEENA, tema tütar (viimases järgus Kaarli naene)
- KAAREL, Ala-Soosaare peremees
- JAAN, sulane Mäe-Soosaarel
- ANU, tema ema
- HANS ja MATS, Mäe-Soosaare sulased
- MAI ja KÄRT, Mäe-Soosaare tüdrukud
- PAAR KÜLA NEIUT
- KARJAPOISS
- PAAR „METSAWENDA“

Kolmanda ja neljanda järgu vahel on mõni kuu, neljanda ja viienda järgu vahel pool aastat.

ESIMENE JÄRK.

Talu peretuba, woodite ja söögilauaga. Ahi. Üks uks wiib õue, teine tahatuppa. Lahtine aken. Laupäewa õhtu heina ajal.

I.

LEENA

(on ennast praegu Jaani kätte wahelt lahti rabelenud.

Tema nägu õhetab ja juuksed lendawad):

... ära hulla mitte! Mina ei luba mitte!

(Püüab kuri olla, mis ta aga sugugi ei ole).

JAAN

(wagusi, wähe aja pärast):

Hää küll. Ma ei hulla mitte. Soosaare lill ei luba mitte. Soosaare lill... (jäab wait).

LEENA

(oli teisse tuppa ära minna tahtnud, pöörab läwe pääl ümber):

Räägi aga edasi, ära jäta sõnu pooleli. Soosaare lill...?

JAAN

(on woodi ääre pääle istunud ja jalgu lahti päästma hakkanud, nagu enne):

Nojaa, Soosaare lill ei taha mitte...

LEENA

(ähwardab sõrmega):

Jaanel!

JAAN:

Mis on?

LEENA:

Kas siis selle sõnade kordamisega midagi ära üteldud on?

JAAN:

Mis siis sinu arwates weel pidi tulema?

LEENA:

Ei tea.

JAAN

(wähe aja pärast):

Mis ma siis weel iseäralist oleksin ütelda wõinud?! Soosaare lill ei taha mitte et temaga hullatakse, temal on i s e kellega ta hullab, ja..

LEENA:

Ja?...

JAAN:

Ja siis ei taha tema mitte, et tema oma sulane temaga hullab.

LEENA

(wähe aja pärast):

Õige.

JAAN:

Kas ma ei ütelnud? (Päästab jalgu edasi):
Nii loomuliku asja juurde ei olegi seletust waja.

LEENA

(tuleb ette poole, pühib nagu harjunud kombe järele põllega üle söögilaua ja jääb siis seisma):

Lehed on päetsis koti all.

JAAN:

Soo? Tänan wäga. (Pistab käe koti alla ja wõtab säält ajalehed wälja).

LEENA

(on käed selja taha laua külgi toetanud, Jaanile risti wastu):

Jaan!

JAAN

(on lehti waadanud, silmi äleslütües):

Noh?

LEENA

(mõtetes):

Mispärast sina õige meile sulaseks oled hakanud?

JAAN:

Kuidas nõnda? Mis see tähendab?

LEENA:

Ma küsisin ju selge sõnaga küllalt.

JAAN:

Mispärast mina teile sulaseks olen hakanud? (Naerab:) No — sellepärast et ma süüa tahan. See on ju ometi selge küllalt.

LEENA:

See ei ole sugugi selge küllalt. (Istub.) Räägitakse, et sa, seitsaadik kui sa oma isa

surma järele meilt ära läksid ja wallast kadusid — maad ja linnad läbi olla käinud.

JAAN:

Mis siis? Kas ma sellepärast süüa ei taha?

LEENA:

Süüa, — süüa saab inimene igal pool.

JAAN:

Peaaegu küll.

LEENA:

Ja emale olla sa ka alati raha saatnud.

JAAN:

Kas siis sellel ka tähendust on?

LEENA:

Ära tee ennast rumalaks. Sellel on see tähendus... kas siis inimene, kes ei joo, kes tööd ei kard, tõesti maailmas paremat ei leia, kui — talu sulaseks hakata?

JAAN:

Hm!

LEENA:

Ega sa ometi ei hakka seletama, et see põli kerge on?

JAAN

(käewarsi näidates):

Aga kui inimesel minu omade taolised tugewad käed on?

LEENA:

Nendega wõib ka midagi muud pääle hakata.

JAAN

(mõtetes, nagu kaugele waadates):

Ehk kui — kui inimene, kes küll palju maad läbi käinud ja mõndagi näinud, oma — kodupaiga, oma lapsepõlise karjaskäimise koha, iga kiwi ja kännu, iga põllupeenra külgi kinni kaswanud on...

LEENA:

Nõnda luuleline sina ei ole. Kiwid, kännud ja põllupeenrad siin ei olnud ju ka sinu omad..

JAAN:

Õige. Nõnda luuleline mina ei ole. Kuid mõni ehk katsuks seda asja nõnda seletada. Tõsi, minu oma ei olnud siin midagi, aga... (Rõhub käega otsaesist).

(Läbi lahtise akna on wankri lähemale weeremist ja hobuse jala astumise müdinat kuulda; toas olejad ei pane ärewuses seda tähele).

LEENA:

Ja mahakäinud inimene ei olnud sina mitte, kui sa walda tulid.

JAAN

(külmalt):

Soo? Wõi mitte?

LEENA:

Sellepärast mina ka otsa pääle ei saa...

JAAN:

Wäga palju auu, et Soosaare lill oma sulase
saatusega tegemist teeb...

LEENA

(haawatult üles tõustes):

Ah mine... (Tahab ära minna).

JAAN

(üles karates):

Leena!

LEENA

(ennast ümber pöördes, pahaselt):

Noh? (Mõlemad seisavad üksteisele risti vastu).

JAAN

(ennast kogudes):

Ei midagi. Jah, ei mitte midagi.

II.

JAAK

(paremalt poolt sisse astudes, piip suus; Leena pöörab
ennast ruttu ettepoole ümber):

Mis siin on? (Jaanile): Mine võta mu
hobune lahti. (Läheb tahapoole, et kübarat warna panna.)

JAAN:

Jaah! (Pistab lehed päakoti alla ja tahab minna).
(Leena seisab, ukse käeraud pihus, ei tea kas minna, või
jääda).

JAAK

(on weidi järele mõtelnud):

Jaan!

JAAN

(jäab läwe pääle seisma):

Noh?

JAAK

(paneb kübara ära, pehmemalt):

Wiitsiwad mul wallamaja juures kaks päewa järjestikku ära, ei saanud ise metsa tulla... Kaugele tööga saite?

JAAN:

Laassaare-niit on koos, Aru-heinamaa kaari pääl...

JAAK

(lahkemalt):

Siis oli küll tööd.

JAAN:

Ilm oli hää, natuke tuuline ja jahe, siis muud kui andsime pihta.

JAAK

(tuleb ahju ette, koputab piibust tuha wälja):

Nojah. — Teisi ei ole weel kodus?

JAAN:

Jäiwad külarahwaga koos tulema, ma tulin hobustega ees.

JAAK

(on pabemale poole läinud):

Hää küll.

JAAN

(tahab minna).

JAAK:

Jaan!

JAAN:

Mis on?

JAAK:

Sull ei ole vaja minna. Töölt tulnud inimene. Leena wõib ka hobuse lahti wõtta ja koplisse lasta.

JAAN:

Kuula nüüd weel. (Tõmbab ukse enese taga kinni).

III.

JAAK:

Mis jutt teil Jaaniga ees oli?

LEENA:

Mitte midagi.

JAAK

(natuke nukralt):

Olite ju nina pidi koos,

LEENA:

See oli ainult juhtumisi.

JAAK:

Waata temaga paremini ette. Jaan ei ole mitte igapäewane inimene.

LEENA:

Jaa, ei ole.

JAAK:

Ei löö ka mitte ühegi asja juures risti ette.

LEENA:

Ka seda wist mitte.

JAAK:

Noh siis — sa mõistad, mis ma mõtlen? Tühjad jutud on kerged tõusma ja pärast ei sumbuta neid keegi...

LEENA:

Noo, noo, isa.

JAAK:

Lase olla. Kas sa pere eest oled hoolit-
senud? Wäsinud inimesi ei tohi söögi pääle
oodata lasta.

LEENA:

Söök on katlas, nõnda pea kui aga tulewad.
Pudru saawad ja wõid silma, piima ka ja sooja
karaskit.

JAAK:

Hää küll. Inimesi tuleb nüüd hästi pidada,
ajad on niisugused. Ässitajaid on palju, ja
Jaan on ka üks neist. Parem oleks olnud kui

ma teda siia ei oleks wõtnud. Töömees ta ju on, seda ei wõi salata, — aga ma kuulen üht ja teist, mis meeldida ei tasa. Ja uut õpetust kannab ta siia oma lehega laiali, ning see on meie inimestel raske ära seedida.

LEENA:

Isa, kas sina oled otsa pääle saanud, mispärast õieti Jaan walda tagasi tuli?

JAAK:

Mispärast?

LEENA:

Ta oli ju põllutöö seest wäljas ja olla linnades ja laewa pääl ka teeninud.

JAAK:

Küllap ta hakkamist ei leidnud ja küllap teda igalpool parem minema kui tulema nähti.

LEENA

(mõtetes):

Nõnda see ei wõi olla. Ma ei saa aga selle asja otsa pääle.

JAAK:

Mis see sind siis huwitab? On ta korra siin, siis on ta siin. Tahab ta teenida, teenigu, ei taha mitte, mingi jälle. Teist aastat ma teda muidugi enam siia ei jäta. (Wiimaste sõnade ajal on Kaarel lahtise akna alla astunud).

KAAREL

(läbi akna):

Tere õhtust! Keda sa teist aastat siia ei jäta, äiapapa? Tere õhtust, Leeni. (Sirutab käed läbi akna tупpa).

JAAK:

Tere õhtust! Ei midagi, rääkisime niisamuti. Heinamaalt tuled? Astu sisse. Meie rahvast ei ole veel näha...

KAAREL:

Tööperemees ju tuli kopli poolt?

JAAK:

Jah, tema üksi on. (Astub läwe poole.) Waatan õige, kas ei näe teisi juba. (Ära).

LEENA

(on akna alla astunud ja Kaarlile käe annud. See pigistab kahe käega neiu kät ja waatab temale hiilgawate silmadega otsa).

KAAREL:

Ja mis minu lille nädal otsa tegi, kuidas tema käsi käis?

LEENA:

Lüpsis lehmi, keetis pudru, nagu ikka?..

KAAREL:

Kas mõtles ka minu pääle pikal nädalal korra?

LEENA:

Miks mitte. Ja mõtles, kuidas Kaarel pika nädala otsa metsa läbes jääda? Aga — mets on ju nüüd neidusid täis...

KAAREL:

Kallikene!... (Tahab neitut lähemale tõmmata, sel silmapilgul tuleb Jaan selja tagant akna alt mööda ja Leena taganeb eemale.)

JAAN:

(peatab silmapilgu, pilgates):

Eheh! Soosare peremees lille kasvatamas! Kas siis tuppka ka ei astu?

KAAREL

(tümber pöördes, terawalt):

Astun, kui tahan, ja ei astu, kui ma ei taha. Mis siis Soosare sulasel sellega asja on. Aga — sinuga ma just kokku saada tahtsin. — Mispärast sina, Jaan, — minewal pühapäewal seltsi koosolekul inimesi minu wastu ässitanud oled?

JAAN

(ka terawalt):

Soo? Tõistre peremehel oli minu juurde asja? Siis palun tuppka astuda. Minu korter on siinsamas ümber nurga suures peretoas. Lageda taewa all meil ometi pikka juttu ettewõtta ei sünni.

KAAREL

(aeglasemalt):

Ah nõnda? Sa oled ju ootamata wiisakas. Olgu siis. (Kaowad akna alt.)

V.

(Mõlemad mehed, Jaan ees, Kaarel taga järel, astuvad sisse ja mõõdavad üksteist pilkudega. Kaarli waade on külm, Jaani oma salalik. Leena katab lauda).

JAAN

(tõstab istme lähemale):

Palun!

KAAREL

(ei istu):

Tänan. Kas tohib nüüd wastust oodata, wõi peab küsimist kordama?

JAAN:

Missugust wastust? Mina ei ole inimesi sinu wastu ässitanud.

KAAREL:

No siis — minu wastu mitte, aga minust soowitatud hoiukassa asutamise wastu! Mis sul asja juures meele järele ei ole?

JAAN

(külma rahuga):

Minul ei ole teie kassa wastu midagi. Asutage wõi kümme kassat. (Urisedes:) Saab näha, kui palju teil sinna raha wiia on?

KAAREL:

Sa oled ütelnud, et teie, sulased, kassasse krossigi hoida ei too.

JAAN:

See on õige. Ja meie ei too ka mitte.

KAAREL:

Mispärast mitte? Ja mispärast ässitad sa õues inimesi ja ei tule koosolekule ja ei räägi säääl, mis sul asja vastu on?

JAAN:

Olen mina teie seltsi liige?

KAAREL:

Meie anname ka teistele sõna.

JAAN

(põlgawa naeratusega):

Jah, seni kui ta teile päri räägib. Julgeb ta aga vastu rääkida, siis wiskate ta läwest wälja. Siis on ta kára tegija.

KAAREL

(ägedalt):

See ei ole õige!

JAAN

(wagusi):

Ei maksa sõnu kulutada ja waielda.

KAAREL:

Ja mispärast ei pea sulased raha hoiukassasse tooma?

JAAN

(wiiwitades):

Partei kasu pärast.

KAAREL

(pilgates):

Partei on siis selles asjas seisukoha wõtnud ja sina täidad tema otsusi?

JAAN:

Ei. Minul on eneselgi aru pääs.

KAAREL

(kibedalt):

Ja see aru pääs ei ütle sulle mitte, et meie õieti ainult sulaste pärast hoiukassa asutame, kuhu nad oma kopikud kasu kandma wõiksid wad wiia, et nad käest... kõrtsi ära ei weere?

JAAN:

Hahaha! Naljakas!

KAAREL:

Naljakas? Mis selle juures naljakas on?

JAAN:

Naljakas on teie — õrn hoolekandmine sulaste kopikute eest. Hahaha!

KAAREL:

Kuidas nõnda?

JAAN:

Et teie, peremehed, oma sulaseid veel ikka nii rumalaks peate, kes maast ega ilmast aru ei saal!

KAAREL:

Kuidas teie, sulased, siis hoiukassa asutamise mõttest aru saate?

JAAN:

Seda wõin ma sulle ütelda. Hoiukassa on teil ainult abinõu, mis meie werewaewaga teenitud kopikad jälle teie kätte tagasi peab tooma. Teil on neid vaja oma kasuks masinate ja muude ettewõtete sisse teenima panna, sest enestel — teil raha enam ei ole.

KAAREL:

Sina oled hull.

JAAN:

Mitte sugugi. Hoiukassa on teil ainult uus abinõu.

KAAREL:

Soo, soo, wõi uus abinõu. Ja endine? Siis pidi meil ju endine ka olema. Missugune see siis oli?

JAAN

(pikkamisi, kerge rõhuga);

See? Enne — rentisite meile — ääre maid. Oli mõnel kokkuhoidlikul sulasemehel mõni rubla raha kogutud, kohe oskasite temale naese kaela määrida ja kõrge hinna eest ääre maid rendile anda. Iial ei jõudnud rentnik renti ära tasuda. Lõpp oli oksjon ja mehe kopikud oliwad jälle teie käes. Nüüd, kus see

abinõu enam ei tõmba, olete uue wälja mõtelnud, ja — masinad peawad teie käed lahti päästma, kui raudsed orjad, kes palka ei küsi, teiega ühes töölisi suruma.

KAAREL

(äritatult, aga ennast pidades):

See on kuritahtlik kahtlustamine. Sina — tõrwad ka päikese taewas mustaks. Sa tead seda ise wäga hästi ja ainult minu wastu käib see kõik. Mis sul minuga õieti tegu on?

JAAN:

Sinuga tegu? Mitte midagi? (Istub pilkawa naeratamisega woodi ääre peale ja kõigutab jalgu.)

KAAREL:

Mis sa siis hirwitad?

LEENA

(waigistades):

Kaarel!

JAAN:

Hirwitan kui tahan ja ei hirwita, kui ma ei taha. Sellega on teistel wähe tegemist.

KAAREL

(wihasemaks saades):

Minul on. Mina keelan sind enesele näkku hirwitamast.

LEENA:

Jaan!

JAAN

(üleskarates ja lähemale astudes):

Sina . . keelad! (Tagasi pöördes): Keela pääle.
Urisedes): Ega see ei ole kooli-Aadu juures, kes
küll wahel sind minu üle seadis. Minu kont-
rahis meie peremehega ei seisa sellest midagi.

KAAREL:

Sina tuletad poisikese põlwe asju meelde?
Siis on minul ka weel mõni wana arwe õiendada.

JAAN:

Õienda. Mina olen saadawal. Sel ajal
jah, kui sinu leibkotis korbid ja põrsa-pooled
oliwad ja minu karbis aiuult kartuli pudru . . .
aga nüüd — ära orjapoisiga tüli norima hakka.
Sellel on künnapud käewartes ja peab oma
meest igal ajal.

(Õuest on lähemale tulewat töörahwa laulu kuulda).

LEENA

(kes kõige selle aja tüli pärast õnnetu oli):

Jaan!

KAAREL

(põlastades):

Rusikatega?! Tule! (Mõlemad tõmbawad
käed rusikasse ja on nagu wihased härjad, üksteist silma-
dega puurides, rinnu pääletungimiseks walmis. Põnew
silmapilk.)

LEENA

(kargab wahele ja haarab nuuksudes Kaarli kätest kinni):

Jumala pärast! Ära ometi sina enesele..
kätega hakka õigust muretsema!

KAAREL

(ennast waigistades):

Sull on õigus! Mitte rusikatega...

JAAN

(hirwitates):

Soo? Siis suuga üksi? See on minul ka õige paraja koha pääl. (Ikka nagu wastust oodates): Wõi salmikutega? Neid sa ju ka teed. Aga — muidugi, salmikud imewad ju üdi selgroost ja käewartest ära.

LEENA

(Jaani poole):

Jäta nüüd ometi! Kuuled, teised tulewad väljast lauluga...

KAAREL:

Mina ei lase ennast enam äritada.

JAAN

(põlastawalt):

Ei ole meest!

KAAREL

(suures ärewuses):

Ei ole meest? (Rahulisemalt:) Toore inimesega ei maksa rääkida?

JAAN:

Toore? Ega mind linna keeta küll ei saadetud. Aga muidu olen mina ikka ka natuke elu tules seista saanud. Ja sääl seisawad mees mehe wastu.

LEENA

(Jaanile):

Jäta nüüd ometi!

JAAN

(urisedes):

Mispärast? Tuleb tema siia korra kui peremees eestuksest, lähen mina muidugi aegsasti tagaläwest.

(Tüdrukud niidu lillede sületäite ja pärgadega hakkavad tuppa tulema).

KAAREL

(tähtsalt):

Sina!... Elutules ütled sa ennast seisnud olevat? Puhastatult ei ole sa säält mitte välja tulnud. Tuli on sulle märgid külge kõrwetanud. — Kui sa korra nende kätte ei roosteta!...

(Peremees ja sulased hakkavad tuppa tulema. — Eesriie langeb.)

TEINE JÄRK.

Talu õue. Puud. Pahemat kätt maja. Läwe ees pingid. Paremat kätt lehtla. Tagapool aed wärawaga. — Ilus suweõhtu on, ilm läheb aegamööda pimedaks. Majas on tuli üles wõetud.

I.

JAAK ja KAAREL

(tulewad rääkides ja jääwad peatama.)

JAAK:

... Ja mis sa ootad, et sa pulmi ära ei tee? Kas sa ei tea, et mees kes armastab, tahab sigitada, naene kes armastab sünnitada. Mina — (õhates:) tahan lastelapsi põlwel kiigutada, enne kui pikk uni tuleb.

KAAREL:

Mina ei saa praegu weel mitte. Minul on weel muid asju ees ja käed kinni, ma ei wõi kõik pooleli jätta, juurest ära jooksta ja ainult enese pääle mõtlema hakata...

JAAK:

Maailma ei jõua keegi soojaks kütta.

KAAREL:

Seda küll mitte, aga soojemaks kütta, seda peame jõudma. Teie wanad olete oma töö ära teinud, olete sooned pingule tõmmanud, et aluspõhja, tükikest põllupinda jälle tagasi oma kätte kiskuda. Selle põhja päale peame meie, uus põlw, ehitama, ehk meie ei ole higi väärt, mida teie walanud. Nüüdne aeg ei lepi üksiku inimese tööga, nõuab ühistööd, kui elada tahame. — Inimesi selle tõe äratundmisele wiia, on muidugi raske tükk tööd, aga — nõnda kaügele peame saama. Samm sammult edasi.

JAAK:

Naene ei takista sind sugugi. Seda enam waba aega jääb sulle, kui teine on, kes majapidamise järele walwab.

KAAREL:

Ühe aasta ootame weel. Kodusgi on mu käed seotud. Wend lõpetab kooli ja loodab siis oma jalale saada. Kulud jääwad vähemaks ja saan mahti hooneid kohendadada. Paar kammert tahawad elumaja otsas üles lüüa, — Leeni ei pea mitte ehtimata kodusse saama.

JAAK:

Mis tarwis siis? Ja minu uus elumaja? Kas sa siis meile ei asu? Mis minu, on ju siis sinu.

Ja veel midagi ütlen ma sulle, Kaarel. Mitte minu ja sinu wagune weri ei tuksu Leena soontes, tema on ema järele. Ja ema oli — Töötside tõugu. Leena on kah Töötside werd pärandanud ja see on punasem kui meie oma, see tuksub tuliselt.

KAAREL :

Aga isa, kuidas sa wõid... meid seob ju lapsepõline side. Kas on — mõlemate kooli aastad wälja arwatud — päewagi mööda läinud, kus mina teie, ehk Leena meie õue pääl ei oleks olnud? Mina ei tea midagi karta.

JAAK :

Mina ka mitte, aga ometi näeksin ma häämeelega, et sa parem täna kui homme pulmad ära teeksid. Usu mind, mina tunnen naesi parem kui sina. Sinu jahe ja ettewaatlik wiis ei seo neid mitte sinu külge. Kui keegi teine peaks tulema ja Leena teisiti mõtlema hakkama, — mina ei saaks sind mitte aidata. Ja mina ei tahaks mitte, et minu ja ka sinu surnud isa soow, meie talude maid ühes krundis näha, täide ei peaks minema. — Säält Leena ise tuleb. Hääd ööd, Kaarel. (Tuppa ära. Leena tuleb toa poolt.)

II.

KAAREL

(Leenale vastu minnes ja kätt õrnalt tema piha
ümber pannes):

Leena!

LEENA

(armsalt):

Kaarel!

KAAREL

(paneb käe neiu kaela alla ja tõstab tema pää üles):

Kas sa ei taha mulle silma waadata, Leena?

LEENA:

Hää meelega, Kaarel. Mis sul on?

KAAREL:

Soo? Tänan! Tuhat korda tänan.

LEENA:

Mis sul on, Kaarel?

KAAREL:

Oh, ei midagi, Leena, nüüd mitte midagi
enam. Kõik on hästi.

LEENA

(naeratades):

Mis siis hästi ei pidanud olema? Sa oled
nii iseäralik...

KAAREL:

Hahaha! Isa puhus mul kõrwad täis ja
pää otsa kirjuks.

LEENA:

Mis ta siis ütles? (Wõtab Kaarli käest kinni.)
Tule jutusta. (Istuwad lehtlasse.) Nõnda, nüüd räägi.

KAAREL:

Weidikene wõin ma istuda, mul on sõit ees.

LEENA:

Nüüd? Kuhu sa nii hilja, wastu ööd
weel sõidad?

KAAREL:

Linna, Leena. Mul on piimatalituse-ühi-
suse masinad raudtee päält wastu wõtta. — Ah,
kuidas ma ennast rõõmustan! Üks samm
jälle astunud, üks samm edasi. Warsti ostame
ka küla pääle rehepeksu masina. Mehed on
juba ühel nõuul ja raha pea koos.

LEENA

(nukralt):

Sinul ei ole ka aega päewal ega öösel.
Kaua sa nõnda mässad?!

KAAREL:

Kaua? Seni kui wähegi rahulikumalt
tulewikule wastu waadata wõime.

LEENA

(wõtab mõlemad Kaarli käed):

Meie tulewik ei peaksgi nii julguseta
olema, Kaarel.

KAAREL :

Meie? Kes räägib üksi meist? Mina mõtlen meid kõiki, terwet meie rahwast. Kõikide elukord peab edenema.

LEENA :

Mina muidugi räägin kõige päält meist enestest.

KAAREL :

Nagu isagi.

LEENA

(waikselt):

Isa ei pea sa mitte wõõriti mõistma. Kas sa ei tea, et tema terwe eluaja on tööd murdunud, ööd kui päewa, ikka walgemale päewale wastu, — üks igawene murede kuhi! Unes ja ilmsi, ikka selle ainsama eesmärgi poole. Ja kui see aeg tuli et ta wähegi hinge tagasi tõmmata oleks wõinud, — kas sa arwad et ta siis seda weel oskas? Ei oskanud enam! Siis oli ta nagu hoo sisse saanud masin, mis seisma ei saa jääda, kuni aegamööda jõud kustub ja kaob, — elu elatud ja haud ees lahti...

KAAREL

(ei wasta).

LEENA :

Ja kas sa arwad, et tema silm näha ei igatse, et tema elutöö wilja, mida tema ise

enam maitsta ei oska, ometi tema lapsed
maitsta mõistaksivad?

KAAREL

(kohkunuft):

Leena, kust sa niisugused mõtted wõtad?

LEENA:

Kas mulle, kui isa kodunt ära, pere töös ja
maja tühi, selleks aega küllalt ei ole?

KAAREL

(raskelt):

Nüüd ma hakkan kartma, et õige on, mis
isa ütles...

LEENA:

Mis siis? Sa pidid mulle ju rääkima.

KAAREL:

Isa nõudis pulmade ärapidamist ja ütles,
et tema mitte selle eest wastutada ei wõi, et
sina...

LEENA:

Edasi, edasi!

KAAREL:

... kui keegi teine tuleb... seda teist
armastama hakkad... (Tõuseb erutatult üles.)

LEENA

(wähe aja pärast):

Waata mulle siis uuesti silma, Kaarel?

KAAREL

(kumardab ennast Leena üle):

Leena, kallis, seda ei ole vaja. Ma ei karda. See ei wõigi ju olla. Nii selge ja kindel, kui meie wahe on... Kui kaua meie nüüd juba üksteise omad oleme, Leeni?

LEENA:

Kas seda ei saa siiski juba kaks aastat?

KAAREL

(soojalt):

Kaks aastat? Kaks aastat, ütled sa? Sa mõtled, kunas meie ennast teiste teades kihlasime? Leena, kallis. Meie oleme ju üksteise päralt olnud lapse põlwest saadik! Wähemasti mina lugesin sind enese omaks, nõnda kaua aega, et ma teisiti ei mäletagi. Pruuti peigmeest peaksime meie olema? Meest naest oleme meie minu meelest juba ammu, mina ei saagi teisiti mõtelda. Et pulmad pidamata, et elu ime meil veel ees seisab, mis siis sest?! Kui hää on teada, et armastus kõige ülema silmapilgu elus meile veel andma peab... Mis sul on, Leeni?

LEENA:

Minule hakkab jahe, Kaarel. Läheme tupp. Kaste hakkab langema.

KAAREL:

Ei. Mina jään rongile hiljaks. (Tulewad ette poole.) Waata, nõnda tunnen mina ja olen

õnnelik. Kas papp omad sõnad pääle ära on lugenud wõi mitte, see ei tee mingit wahet. Meid on armastus ühte pannud. See on enam kui kõik kombes kokku. — Kuula... (kuulatab) kuidas suwe öö meie ümber sonib, lind hõiskab linnu poole, lill õhkub lille poole... kus on papp, kes neid pühitses? — Nõnda armastan mina sind, ja nõnda kujutan mina enesele meie wahet.

LEENA:

Sina oled luuletaja, Kaarel. Minu hing on lihtsamast materjalist koos ja ei jõua mitte sinuga kõrgele tõusta.

KAAREL:

Sinule on pappi waja, musta kuue ja walgete lõkkadega, sõrmuseid ja kõike seda, enne kui sa ennast täiesti minu oma tunnud? Ja et minu suu sind on suutelenud, et minu käsi sinu ümber on piiranud, et paigakestgi ei ole, mida minu käsi ei ole hellatanud, — see ei tee sind weel mitte minu naoseks?

LEENA:

Ära räägi, minul on häbi.

KAAREL:

Häbi? Millest? Kui silm lille pääle lan-
geb, ja tema õie süles kübetgi ei ole, mida
silm ei piira, kui ta kõik lille ilu enese sisse
imeb, — kas ei jää lill kõigest sellest palawu-

sest siisgi puhtaks ja puutumataks? Meil ei ole millestgi häbeneda.

LEENA:

Sina sonid, Kaarel.

KAAREL:

Jaa, wõib olla, mina sonin wähe. Mina toon ju ka papi, meid weel korra paari panema, aga — ootama pead sa weel weidikese. Mull on weel jooksta ja korraldada. Kaua see enam ei pea kestma. Siis hakkame ainult enestele elama. — Tahad sa seni oodata, Leeni?

LEENA:

Häämeelega, Kaarel. Mis sa weel küsid. Mina ei taha mitte sinu jalgadele kamitsaks olla. Tee pulmad siis kui sa tahad, kui sinu meelest selleks paras aeg.

KAAREL:

Aga nüüd pean ma minema, Leeni. Tule!
(Lähewad käsikäes õue wärawani, sääl wiimane rääkimine, mida ei kuulda.)

III.

JAAN

(tuleb särki wäel toast ja istub läwe ette pingi pääle).

LEENA

(tuleb wärawa poolt, astub sammu ja kuulatab. Suwe õõ häälightsusi on kuulda: kaugelt karjapoisi pasunat, nõrka

lauu ja harmonika tõmbamist. Läwe ees kohkub ta,
Jaani nähes):

Mis sina weel walwad, kui magama ei lähe?

JAAN:

Niisugune öö! Kõik ilm õisatab ja mina
peaksin magama?

LEENA:

Öö on ju küll ilus...

JAAN:

Ja sina? — Ja tõistre peremees? Kuhu
temal siis jälle rutt oli?

LEENA

(salakesi õhates):

Temal oma tuhat sekeldust. Sõitis linna
piimatalituse riistu wastu wõtma.

JAAN:

Siis pigistate ka perele piima wesiseks?

LEENA:

Aga Jaan! Kust ajast meie toit sulle süüa
ei sünni?

JAAN:

Teil ei olnud ju ka weel koorimise masinat.

LEENA:

Mine nüüd ikka! See on ka niisugune
moodi saanud jutt, mis need teile kuulutawad,
kes muud ei oska, kui ässitada, ja ise teie tasku
pääl elada tahawad, sest et mujal nende jaoks
maad ei ole.

JAAAN :

Seda oled sina jälle Kaarli käest kuulnud, kes seda tagurlaste tarkusest sisse on imenud. Teil on silmad pääs kinni, teie ei kuule ega näe, sest et teie kuulda ja näha ei taha. Igal pool tõusewad inimesed teie wastu üles.

LEENA

(kergelt pilgates):

Wõi nõnda. Mina olen naesterahwas, ja ei tea neist asjust palju, mis mehi huwitawad, aga — kui nüüd nõnda tuleb, nagu sina seletad, siis oled sina muidugi esimene, kes . . .

JAAAN

(nagu kokkudes, üles tõustes):

Mina? (Pikkamisi:) Mina? (Nagu iseeneses:)
Mina . . . seisan tuulte keeru sees ja ei tea weel, kuhu poole . . . nad mind kaasa kisuwad.

LEENA

(jahedalt):

Ootame siis ära ja läheme nüüd magama. Aeg on hiline küllalt. Hääd ööd, Jaan.
(Tahab minna.)

JAAAN :

Leena!

LEENA

(waatab tagasi).

JAAN :

Mis asi sind õieti selle Kaarli külge seob, kes sind nõnda wiisi aastaid enese pääle oodata laseb ?

LEENA :

Ja mina küsin, Jaan, mispärast sina Kaarlit wihkad ?

JAAN

(pahaselt):

Mina ei wihkagi teda.

LEENA :

Nooh !

JAAN

(urisedes):

Iseäralist asja mul teda armastada ei ole.

LEENA :

Seda nüüd ära räägi, et sa teda ei wihka. Sina oled mulle üleüldse mõistatus, Jaan.

JAAN :

Kuidas nõnda ?

LEENA :

Ma küsisin juba korra ja ei saanud wastust. Mispärast sina tagasi tulid ja talu teenima hakkasid ? (Räägib ikka nagu wastust oodates, peatustega.) Sinusugune, kes ilmas palju kuulnud ja näinud, kellel lahtine pää otsas ja kõigist asjust selge arusaamine ? Kas sul tõesti muud hakata ei olnud ? Seda ma kuidagi ei usu.

JAAN

(waikib).

LEENA :

Sa tuletasid lapsepõlist tutvust meelde, räägi ka ometi.

JAAN

(nagu iseenesega wõideldes, pikkamisi):

Kui mina suu lahti teen, tuleb süda keele pääle, Leena, ja siis saad sa asju kuulda, mis sa mitte kuulda ei taha.

LEENA

(istub):

Räägi siisgi. Mina ei karda ja ei jookse kuhugile eest ära. Minul on sinust kahju, Jaan, rõõmus ei ole sina kunagi.

JAAN :

... rõõmus... ei ole mina... kunagi!
Mul ei ole ka asja rõõmus olla.

LEENA :

Räägi süda tühjaks. Mõttele, nagu oleksin ma sinu õde.

JAAN

(kibedalt naeratades):

Olgu — (õlgasid kehitades:) kui sa käsid. Muud kui — lühedalt siis ei saa. Siis pean wanast ajast, ja nagu ennemuistse jutuga pääle hakkama.

LEENA :

Meil on ju aega. Nii ilus öö...

JAAN

(erutatult):

Sündku sinu tahtmine. (Ennast rahulikuks sundides, wahel istudes, wahel ülestõustes, jutustab nagu unes:)

Kolm inimese põlwe tagasi elas mees, see leidis soo seest saare. Soo pääl susisesiwad nastikud ja rästikud ja käisiwad mäe pääle päikese paistele ennast soendama. Mäe pääl kaswas mets ja lepik, karu pesa oli säääl; inimesed hoidsiwad ennast mäest eemale. Aga see mees mõtles: uss kardab piibu õli, ja karu wõib igamees surnuks lüüa, kes julge on ja temale nina pääle trehwata oskab. Aga kus lepp kaswab, säääl on hää põllumaa. — Tema ei saanud mäge enam ära unustada, waid mõtles selle pääle ööd kui päewa.

Korra sai ta peru hobuse suu äärest kinni wõtta, kes preili all lõhkuma oli läinud. Kui ta orjapoiss ei oleks olnud, teda oleks ehk preili elupäästjaks pidama hakatud. Nõnda aga mõtles preili isa mõne mõisamehe koha, wõi wiie toobi wiina pääle, kui ta mehe mõisa kutsuda laskis ja ütles: palu omale üks arm. — Aga mees ei palunud mõisamehe kohta, ega wiina, waid seletas: säääl ja säääl on soo, ja soo sees saar. Lubage mulle saare pääle osmikut ehitada, kui ma põldu adra alla olen pannud, hakkann ma mõisale teopäiwi tegema.

Mõisnik naeris. Hull inimene — ütles ta, — mäe pääl elab karu. — Mees vastas: Ma toon naha teile. — Mine siis ja ehita, — ütles mõisnik. — Mees läks.

See oli minu wanaisa.

LEENA:

(kaastundlikult):

Räägi edasi.

JAAN:

Kui tema isa- ja emakaru nahad, ja elusalt kinni püütud pojad mõisa wiis, ja herra hääs tujus juhtus olema, palus ta: Mul on wend. Lubage ka teda mäe pääle asuda. — Mingu ka tema, — ütles mõisnik.

LEENA

(naerdes):

Aga rästikud, nastikud?

JAAN:

Hoo! Sää! oli teises kihelkonnas Aäksi-Aadu, nad tõiwad selle. See tegi suwe õhtul soo äärde tule maha ja hakkas oma linnu-luust wilispilliga kutsuma. Siis tuliwad soo lapsed ja seisiwad mätaste kõrguselt risti rästi üksteise üle tule ümber. Kui neid enam ei tulnud, astus Aadu pilliga ees, ussid looklesiwad taga järele. — Ta wiis nad kümme wersta eemale teise soo pääle, ja nõnda sai meie soo neist puhtaks...

LEENA

(naerdes):

Missugune pilt!

JAAN:

Mehed aga laastasiwad metsa, põletasiwad saatu, kündsiwad kütist... Nõnda saiwad mäe pääle aegamööda Ala- ja Mäe-Soosaare talud.

LEENA

(erutatult):

Mis? (Tõsiselt :) Räägi edasi.

JAAN:

Wanaisa suri ära! Tema oli talu eest mõisat orjanud, poeg hakkas raharenti maksuma. Mägi oli ilus, põllud nõlwakud — temagi tegi tööd ööd kui päewa...

LEENA

(iseeneses):

Ööd kui päewa!

JAAN:

... Midagi oli temagi jõudnud korda saata, — raha koguda mitte... Kõik mattis ta talu sisse...

LEENA

(ärewuses):

Räägi edasi.

JAAN:

Egiptusesse oli uus Warao walitsema saanud, see ei teadnud Joosepi häätegedest midagi.

Mõis ja wald oliwad uue herra kätte läinud ja — kui Wiljandimaalt mees tuli, kes tuhat rubla laua pääle panna wõis, mis minu isa ei wõinud, müüs herra talu sellele ära.

LEENA:

See oli — minu... isa?

JAAN

(pääga nokutades):

Jah!... See oli sinu isa!

LEENA

(erutatult):

Edasi, edasi...

JAAN:

Tema tõi ka mehe, kes teise Soosare talu ostis. — Õige igapäewane lugu, eks ole?

LEENA

(sügawasti hinge tagasi tõmmates):

Räägi kõik ära.

JAAN:

Ei ole enam palju, mis sa ei tea. Minu isal oli siin iga kiwi ja põllupeenar armas, ta oli Soosaare pinna külge kinni kaswanud, see oli tema higi joonud. Ta ei raatsinud siit lahkuda, pakkus ennast sinu isale sulaseks ja jäi. Siis tegi ta ainult päewal weel tööd ja nuttis naese ja lastega öösel, kuni ta silmad kinni pani...

LEENA

(liigutatult, waikselt):

Ja Soosare asutaja pojapoeg pidi maailma hulkuma minema...

JAAN:

Ja, ja ei. Ta oleks ju ka jääda wõinud. (Kalgilt:) Ta läks... warandust koguma, et talu tagasi nõuda — hääga ehk kurjaga...

LEENA

(kaastundlikult):

Siis sellepärast oled sa tagasi tulnud...

JAAN:

Sellepärast? — Sellepärast ükski? ... Ei tea.

LEENA

(silmi üles lüües):

Mispärast siis sa tagasi tulid?

JAAN

(metsikult):

Mispärast! Pean ma ka seda siis veel ütlema?!

LEENA

(erutatult):

Jah, ka seda. Mina nõuan seda.

JAAN

(nagu tagasihoitud ähwardamisega):

Ära nõua mitte!

LEENA:

Mina nõuan Jaan?

JAAN:

(nukralt):

Siis pean ma weel ühe loo jutustama. Aga — olgu see sinu wastutada, kui sellest hääd wälja ei tule... Ma jutustan siis weel... Oliwad korra kaks last, elasiwad ühe õue pääl, mängisiwad ühes ja käisiwad ühes koolis. (Erutatult): Üks oli peremehe... tütar, teine sulase poeg. Ja kui nad kaswasisiwad, kaswasiwad nad nagu kunagi kaks noort inimest üksteise kõrwal, kes elu... tõsidusest weel midagi ei tea ja.... (Kirglselt, ei suuda ennast enam walitseda):

Leena! kas mäletad, kui korra rehepeksu ajal meie tapme päält kõlkaid kandsime ja tapelda saime, kui kauaks ära jäime? Kas mäletad, kuidas meie palawate kõlgaste sees olime, üleni, nende alla maetud! Kõlkad kuumasiwad ja meie kuumasime. Sina olid särgi wäel, ainult wõõ tarkawate rindate all... (Leena pöörab silmad kõrwale.) Kas mäletad, kui mina käed sinu ümber lõin? Meie näod ja huuled oliwad tahma täis, ja kui meie üksteist suudlesime, pühkisiwad huuled tahma huulde ümbert ära. Sinu liikmed oliwad kuumad ja kuiwad, nagu tuld woolas neist wälja...

LEENA

(wärioseb, kõige suuremas ärewuses):

Küllalt nüüd, mitte enam...

JAAN:

Mispärast? Meie oleme süüdad. Sellest päewast ja tunnist, Leena... ma ei saanud sind wõõrsil mitte ära unustada. Igatsus sinu, igatsus iga Soosaare kiwi ja kännu järele wis- kas kõik minu plaanid ümber, ja nüüd.. olen ma siin! Nüüd sa tead kõik, — tee nüüd, mis sa tahad.

LEENA

(nagu unes):

Nüüd oled sa siin, ja ... leiad mind teise mehe mõrsja! (Waikselt:) Mis sellest küll peab saama, Jaan!

JAAN:

(metsikult):

Mis sellest peab saama... Kui sina aga tahaksid Leena!...

LEENA

(kahe käega wastu kaitstes):

Ei, ei! Sina jampsid, Jaan! Palaw veri, ah, see sööb, sööb! (Waikselt:) Mina ei tohi... sinu sõnu kuulatada... (Pöörab ennast minema).

JAAN

(kirguliselt Leena poole tormates):

Leena!

LEENA

(metsikult, ühe sammu Jaanile wastu astudes, kuid korraga langewad tema käed maha; läwe poole taganedes):

Ei! Ei. See murraks Kaarli südame ja oleks minu wana halli isakese surm! (Waikselt):

Minu elurada on ette märgitud, Jaan... see wiib... Kaarli poole. Sinna ei ole nüüd enam parata! Hääd ööd, Jaan. Maga kui sa wõid, ah... (Pöörab ennast minema. Tagasi waadates:) Sina, Jaan, sinust on mul südamest hale meel, oh, see kõik murrab südame sees! (Ägades:) Jaan! Mine meilt ära, minu ja sinu rahu pärast — kao jälle laia maailma! See on ainukene tee. Meil... ei tohi üksteisega midagi tegemist olla... Sinu saatus on hirmus, oh... (Wangub nuttes tuppa.)

(Teiselt poolt tuleb kepi najal Anu.)

IV.

JAAN

(kähisewa häälega):

Ta läks! Ta läks? Hahaha! Narr, kes ma olin, silmapilguksigi lootma, et... rikas rikkusest jätab! Hahaha! Kapital kapitaliga, (ägades:) sina... ole sa mees missugune tahes, ei ole sa waranduse poolest wääriline... mine tagasi, pimedasse, kus su ase, kust sa alt üles tikud!... Aga mina ei taha, mina ei lase ennast nõnda ära saata, (ähkides:) mina.. mina... (üles kohkudes:) Wait... wait...

ANU

(lähemale astudes ja käega poega silitada tahtes):

Jaanike, pojake, mis sul nüüd on? Kellega sa nüüd tõreled?!

JAAN

(waatab emale korra otsa, ei näegi teda, ei saa ennast waigistada):

...Aga mina ütlen: Ei. Ei! (Rusikaid koost laiali käristades:) Tuhat kord ei! Mina ei taha mitte, mina ei taha! Mina ei ole nõnda jõuetu, et teiste tahtmise alla heidan, teiste pärast midagi teen ehk tegemata jätan .., mina mitte!

ANU

(nagu enne, hädaldades):

Pojake, pojake, mis sul ometegi on! Kas sa haige oled?

JAAN

(kätega wisates):

Aga, tühi parts kõik! (Silmi kinni kattes ja eemale taganedes:) Ma olen narr, narrilane olen ma, luideni kontideni wanade, ärapehastanud harjumistega ja arwamistega kokku kaswanud .. narr olen ma ...

ANU

(kiunudes):

Jaanike, nüüd sa oled küll... Kõik su kõned on segamine! Jaanikene!...

LEENA

(awab ukse ja waatab wälja):

Jaan! (kohkub) Ah! Sa ei ole üksi? Siis räägime homme! Hääd ööd! (Tagasi tuppa.)

JAAN

(nagu ärgates):

Mis see oli? Kes see oli?! (Ema nähes :)
Mis sina tahad?

ANU:

Ai Jumalukene, pojakene, mis mina tahan?
Midagi ma ei taha. Külas käisin, tee wiis teilt
mööda, tulin vaatama, ehk on weel tuli ülewal
ja saan sinuga kokku?

JAAN

(ärewuses):

Kes see oli, (näitab läwe poole) kes läwest
käis? Mis ta ütles?

ANU:

Kas mina tean, kes ta oli. Perenaene...
Leena ta wist ikka oli...

JAAN

(järsult):

Mis ta ütles?

ANU:

Wõi mina tean, mis ta ütles! Mina ei
kuulnud selle hirmuga enam midagi. Sinu
kõne oli ju puha segamine! Kas sa perenaese
pääle pahane oled?

JAAN:

Ah mis! See ei ole sinu asi. Kes su sel
silmapilgul siia eksitama wedas! Aga... sina
ei ole ju süüdlane!

ANU

(wähe aja pärast):

Kas sa siis ei saa teda kätte?

JAAN:

Keda?

ANU:

Seda tüdrukut, keda sa tahad.

JAAN:

Muidugi ma ei saa?

ANU:

Minu poeg ei saa seda tüdrukut, keda ta tahab, toho ime!

JAAN:

Saa, kui sa rikkas ei ole... kui ta kui narr selle wana inimese puru, oma isa külles rippub, kellel õiguse järele juba ammu suu mulda täis peaks olema, ja... selle teise külles...

ANU:

Minu ilus poeg ja... ei saa! Sul on ju ka raha. (Tallutab poja kätt pidi eemale, kähisewa häälega:) Kas ma sulle küllalt ei ole ütelnud: (kepi ots käib toksti wasta maad) r a u u t a ä r a, siis on ta sul käes! Siis pane wana Jaagule lõõg sarwi ja wii ta, kuhu sa ise tahad. Ja see teine, — wõtku siis kui tahab.

JAAAN

(ennast ema käest lahti kiskudes, peaaegu karjudes):

Ei! Ei. Õigusega pean ma tema saama, õigusega, ehk ei sugugi!

ANU:

Õigusega! Õigusega? Pojakene... kus on õigus? Kas see on õigus, et ma kerjaja sant olen, kuna ma Soosaare perenaene peaksin olema? Kas see on õigus, et sina Soosaare peremees ei ole?... Wõta wäewõimuga, mis sinu käest wäewõimuga wõeti. Mis käes, see käes. See on... õigus.

JAAAN:

Õigus? Õigus!!... Meie loome omale õiguse! Meie ise!... (Kätt silmade ette kattes:) Ah! Kahewahel wangun,... tuulte keeru sees seisan!! Kuula südames, kuis sääal pasunad põrawad, kuis wägew laul kohiseb: Üles, sa tööliste parw!... Punaste lippude alt kutsuwad, näitawad tööst kõwaks läinud käed: meie hulka, maha rikkad, ära päikese paistelt, kes sääal küllalt kaua ennast soendanud, meie õnnestame maailma, meil on seks õigus, meil, kes meie seks oma higiga enesele õiguse lunastame...

ANU:

Jaanikene, Jaanikene! Nüüd sa jampsid jälle.

JAAN:

Aah! Jää rahule ema. See'p see on!
Minu südames, sääl on weel palju isa ja isaisa
werd. Kokkukaswanud olen ma nende mõte-
tega, nende püüdmistega. Need.. tahtsiwad
oma käe pääl, oma oksakese pääl õnnelikud
olla!.. Ja mina.. ripun siin selle mäe, selle
lapikese mulla, selle tüdrukü külles... ehk
küll, kuula... nad südames mind teiste hulka
wõitlema hüüawad...

(Nagu unes): Torm kisub!... Kuhu poole ta
mind nüüd kaasa kisub?! Kuhu poole? Kuhu
poole on mulle... minu rada ette märgitud?
Kuhu poole?!

(Wihaselt enese ümber waadates): Rauuta ära!
Rauuta ära... Kah abinõuu! Aga — alatu
on ta, alatu! Ja mina peaksin alatute abi-
nõuudega sihile püüdma? Ei. Ei! Nemad
kõik on hääd, on auusad; isegi õiglased on
nad, ja mina peaksin... Mis mina siis olen?..
Aga... —

Torm kisub! Kisub!! Kuhu poole ta mind
kaasa kisub! Aah, ema!! (Heidab ägades käed
ema kaela ümber).

(Eesriie langeb).

KOLMAS JÄRK.

(Talu tuba, harilikkude maja asjadega. Ühes seinas suur riidekapp. Lahtine aken. Majas walitseb pühapäewa rahu.)

I.

(Jaak istub, prillid nina pääl ja loeb piiblit. Leena seisab akna all ja walab lillesid. Korraga pöörab ta ennast ümber, heidab pilgu peeglisse ja ruttab teise tuppa).

KAAREL

(sisseastudes):

Tere! Puh! (Wirutab kübara laua pääle ja isennast wäsinult istmele).

JAAK:

Tere, tere!

KAAREL:

Maja tühi nagu kirik, mitte inimese hinge kusagil. Kuhu nad siis kõik on jäänud?

JAAK:

No, eks täna ole Palu koplis suur simmann. Läksiwad kõik sinna.

KAAREL:

Leena ka?

LEENA

(teisest toast tulles):

Leena on siin. Tere Kaarel!

KAAREL:

Tere! (Wähe aja pärast:) Kas teate, mis pärast ma tulen? — Tröösti ja julgust otsima tulen ma.

LEENA:

Nonoh? Julgust oli sinnlt oma ettewõtete jaoks alati küllalt. Ja tröösti?...

KAAREL

(kerkiwa ärewusega):

Kõik minu tööd ja ettewõtted, kõik mille külles ma kõige südamega rippun, kõik kippub käes nurja minema. Nagu needmine hingab kõige pääl! Raske on ju tuimuse ja rumaluse wastu wõidelda. Ma teadsin seda, aga ma mõtlesin: kui midagi kasulikku elawusega ja püsimumusega ette wõetakse ja läbi wiia tahetakse, tööd ja waewa ei kardeta, siis p e a b see minema. Hää ettewõte p e a b enesele teed rajama, jõudu wõtma ja kaswama, aga — ei ole nii!

JAAK:

Mis sul siis käes tagurpidi läheb?

KAAREL:

Kõik, kõik! Kuskil ei ole edu. Põllumeeste seltsist wõetakse leigelt osa; kui sinna ka tuldakse, ei tee säääl keegi suud lahti, ja ometi

teaks iga põllumees oma tähelepanekutest teistele mõndagi ütelda. Hoiukassa elab ainult nime järele, palju keegi ei too sinna midagi hoida, teda boikoteeritakse tõesti, nagu ette ähwardati, ja nüüd — waewalt saime piimatallituse ühisuse käima, waewalt olime oma kaubale õige turu leidnud, — asi hakkas juba minema, meie hakkasime piima toobist kolm kuni neli kopikat maksta wõima, sääl — Pesasteküla mehed tahawad asja käes lagunema ajada! Et masinaga koorelahutamine kasulik, see tarkus on neil nüüd käes, aga — nemad osta omale ise masinad, mis neil waja olla piima edasitagasi wedada! Nemad teha ise wõid ja müüa ise. Wabrik olla ainult wahelt kasu wõtja.

JAAK:

Sellest olen mina ka kuulnud.

LEENA:

Karuse-Jaak ollagi omale juba masina kodu toonud.

KAAREL:

Nojah, see on siis hakatus. Küll temale teisi järgneb! (Tõuswa ärewusega:) Ja ometi on see selge rumalus! Nemad ei saa oma wõiga seda sisse teha, mis nad ühisuse käest piima eest saawad, nemad ei oska teda teha, neil ei ole tarwilist sisseseadet, nemad ei saa oma wõi eest hinda...

JAAK:

No ära wõta asja nõnda südamesse. Ega siis Pesaste-küla meeste pärast wõiwabrik weel seisma ei pruugi jääda. Töötate vähema jõuuga edasi ja muud midagi.

KAAREL:

See ka ei ärita mind. Aga mind äritab see wana Eesti jonn. Mittegi ühes ainsamas wallas, kus ometi kõik üksteist, kui peopesa pääl tunnewad, ei ole wõimalik mehi koos hoida. Meil puudub ü h i stunne. Ja kuni meil see puudub, kuni meil üks teise tööd m a h a lõhub, seni ei s a a meie edasi. Waata, see teeb tùmaks ja araks, riisub sult lootuse ja jõuu, kui näed, et sinu püüdmist ei m õ i s t e t a, sinust a r u ei saada ja aru saada ei t a h e t a, kui sa alalõpmata kahtlustuste ja nagu ühe nägemata wõimu wastu wõitlema pead, mis sul iga ette-wõtte põhja alt õõnsaks kipub kaewama ja asja nurja ajama. Ah!

JAAK:

Ja wennakene, see on aegade pärandus ja meile luusse ja lihasse kaswatatud. Kuidas siis muidu käputäis wõõraid inimesi meid oleks suutnud walitseda ja waol hoida.

KAAREL:

Aga jõuetuks ja kartlikuks teeb see, ahas-tama ja iseenese üle kahtlema paneb see ini-

mese. Tänase õõ waewas mind mõte: kõik läheb sul käest luhta, wiimati wõtawad nad sul ka — (püüab nalja heita:) mõrsja käest...

JAAK

(pääga nokutades):

Ja, ja, wõtawad, wiimati ka weel mõrsja käest...

KAAREL:

No seda nüüd küll mitte, see on ainult naljaks öeldud, aga... Mis sina siis kõige selle kohta ütled, Leena?

LEENA

(üles tõustes):

Mõrsja käest ärawõtmise kohta? Ei tea.

KAAREL:

Ah, mis! Käest ära wõtta mina sind enesel ei lase. Ei, kõige nende minu muude murede kohta?

LEENA:

Kui mina tõtt pean rääkima, Kaarel, siis...

KAAREL

(naljatades):

No, no?... ära jäta sõnu pooleli.

LEENA

(tõsiselt):

Kui mina tõtt pean ütleva, siis... minu süda naerab kõige selle kohta salakesi.

KAAREL

(tagasi pörkades):

Mis?

LEENA

(püüab naljatada aga sõnadest kõlab nukrus läbi):

Ja, ja, ja, naerab! Siis ehk tuleb korra aeg, kus sa kõige muu päale käega lööd ja... iseenese ja minu päale mõtlema hakkad.

KAAREL:

Mina mõtlen ju sinu päale, mis sa veel tahad?

LEENA:

Mis ma veel tahan? Mina leian, et ma wanaks tüdrukuks jääma hakkam. (Püüab naerata, aga naer ei tule südamest.) Waata, waata, kui mul kanawarbad silmade äärde hakkawad tulema, ei sünnigi ma enam sinu kõrwale.

KAAREL:

Tühi lori. Minul ei ole sugugi nalja heitmise tuju.

JAAK:

Ja, ja, Kaarel, Leenal on õigus. Sa lased teda, nagu lille palawa käes nərbida. See ei ole hää.

KAAREL:

Sügise, sügise. (Leenale:) Sa ütlesid mulle alles hiljuti: tee pulmad millal sa tahad, ja lubasid oodata?

LEENA :

Ah Kaarel, ma ju ootan ka. See on täiesti sinu asi. Muud kui, et sa ise hakkasid, tuliwad mulle sõnad keele pääle.

KAAREL :

Praegu ei oleks ka wõimalik pulmade pääle mõteldagi. Aeg on liig erutaw. Kui inimeste meeled jälle rahulisemaks jääwad. Ei ole ju enam kainel inimesel wõimalik suudgi lahti teha. (Jaagule:) Pane tähele, Palu koplis on täna ka enam meeting, kui simman. Ja teie Jaan ässitab sääl wististi kui tuld. On üks rahutu waim! Kuulda on, et rukilõikuse ajal suur streik ja töö mahapanemine pidawat tulema, kui peremehed poistele palka juurde ei pane.

JAAK :

Siis sinu arwates Jaan — ka ikka on sotsialdemokrat ?

KAAREL :

Midagi ei ole ta. Sotsialdemokrat, tema ? Mis sotsialdemokratia on, sellest ei ole neil, kes meie juures ennast selleks nimetawad, aimugi. Kui sotsialdemokratia õpetust puhtalt wõtta, sinna poole püüawad ju kõik, kellel inimeste häda wastu soe süda rinnus. Aga Jaan, — Jaan on ju linnades, ja ei tea kus, küll kuulnud, et kellad kõlawad, aga kus nad ripuwad, ehk mis nad helistawad,

seda ta ei tea. — Et tema siin üleüldiselt meie töörahwa meeleolu kandja, juht, ülepää rahutu ja kärsitu inimene on, see on ju õige.

JAAK:

Laseks tema lahti, kui põhjust oleks...?

KAAREL:

Ei! Niisuguste abinõuudega meie ei võitle.

JAAK:

See ei aitaks ka. Ajan mina tema ära, kohe tahavad teda kümme teist, ja maksavad veel kõrgemat palka, kui mina. Ässitagu, mis ta ässitab, aga tööd murrab ta kui karu. Ja kõrtsi lähedalegi ta ei lähe. Ta on ülepää muidu väga korralik inimene.

LEENA:

Jaani sees on nagu kaks olemist, kes teineteisega võitlevad.

KAAREL:

Jaa, niisugusid inimesi peame kõlblise üljõuuga ära võitma, oma selgema pilguga ja kaugemale ettearanägemisega neid tõetee pääle juhtima, siis saavad neist veel seltskonna toed, kes palju hääd maailmas korda võivad saata.

LEENA:

Ei, Jaani sina küll ära ei saa võita. Kui ka, nagu mina ütlesin, kaks isesugust olemist

tema sees üksteisega wõitlewad — selle käes, kes praeguse ilmakorraga iial ei lepi, selle käes on wõit.

KAAREL

(natuke umbuskmatalt):

Kust siis sina teda nõnda tunnend? Kas sinu külge ka juba midagi temast on hakkanud?

LEENA:

Eks meie ju ela ühes majas ja tunne üks-teist lapsepõlwest saadik läbi ja läbi.

KAAREL:

Jaani ei wõi hukka mõista. Temale on palju ülekohtu sündinud, ja see teeb kibedaks. Ülepää, meil on süüd, meie oleme liig palju eneste hädadega tegemist teinud ja oleme töörahwa silmast ära jätnud. Meil tuleb tõsiselt nendega lepitust otsida. Aga — kõige päält mis käes pooleli... Äiapapa! Wõta kaabu, läheme Pesastele, ajame mehed kokku, ja katsume wõiwabriku asjus nõuu pidada. Mehed ei tohi laiali ja igaüks oma rada minna. Wõiwabrik üksi ei saa kahju, kõik kannataksiwad selle all. Meie peame mehed ühe kübara all koos hoidma ja Karuse-Jaagu ka, kõige tema juba ostetud koorelahutajaga. Kui teisiti ei saa, lõõn ma ta masina puruks ja maksan hinna ise wälja.

JAAK:

Kas minu wanamehe kaasatulek nüüd palju aitab?!

KAAREL:

Sina pead nimelt tulema. Sind nad usuwad palju enam kui mind. Sinu pääle panen ma kõik oma lootuse.

JAAK:

Läheme siis pääle, kui sul mind sinna waja on. (Otsib kübarat.)

LEENA

(nukralt):

Ja mina? Pean Jumala ainu üksi tühjasse majasse järele jääma?! Minust ei hooli keegi?

JAAK:

See on nüüd küll paha.

KAAREL

(nõuutult):

Tule ka kaasa!

LEENA:

Hää ütelda: tule ka kaasa! Maja ei wõi ju ometi tühjaks jääda. Inimese hingegi ei ole. Ja mis siis mina säääl teie meeste hulgas üksi pääle pean hakkama.

KAAREL:

Midagi ei ole parata. Muul päewal, kui pühapäewal, neid kergesti kodust kätte ei saa.

Ära ole kuri, Leena. (Püüab kätt Leena piha ümber panna, aga see tõrjub teda tasakesi eemale.)

LEENA :

Mine nüüd pääle rahulisti, kui see teisiti olla ei wõi. (Lükkab Kaarli läwe poole.) Siis ka juba kohe. Küll mina enesega õigeks saan, ükski nagu ikka.

KAAREL

(paludes):

Kas sa tõesti kuri oled ?

LEENA :

Ah ei, ma ei ole kuri. Ma ütlesin sulle ju : mina ei taha sulle kammitsaks jalus olla. Ma loodan ikka weel, et sa korra minu päralt ükski oled.

KAAREL

(natuke nukralt):

Jällenagemiseni, Leena !

LEENA :

Jällenagemiseni ! (Saadab mehi läweni. Need ära.)

II.

LEENA

(pöörab mõtetes läwe päält tagasi, jääb keset tuba seisma ja ütleb natuke kentsakalt):

Häbi on küll ütelda, aga asi näitab nõnda, et wõiwabrik talle palju armsam on, kui mina ! (Istub tooli pääle, laseb ennast seljakeli, paneb käed kokku ja jääb mõtlema.)

III.

(Kaks wõi enam, külaneidu tulewad kui tuulehoog,
wäga lõbusas ja elawas tujus.)

ESIMENE KÜLANEIU:

Tere, Leena! Mis sa kodus konutad! Tule!

TEINE KÜLANEIU:

Tule, tule jah, meiega ühes ja — ruttu,
ruttu!

LEENA:

Kuhu siis, nõnda tuhat tulist ja nelja?

ESIMENE:

Palu koplisse meetingule! (Haarab Leena
kinni ja keerutab temaga toas ringi.)

LEENA

(kui ta lahti on pääsnud):

Wõi siis teie lähete meetingule. Mis asjaga
siis teie rahul ei ole?

TEINE:

Meie läheme muidu nalja vaatama.

ESIMENE:

Nalja vaatama jah! Sääl peetakse nõuu,
kuidas koolmeister kotti ajada. Kus selle
lõbu ots!

LEENA:

Kas t'e hulluks olete läinud wõi? Kooli-
õpetajat tahate kotti ajada?! Teie olete tõesti
mõistuse natukese kaotanud. Mis ta teile siis
kurja on teinud?

ESIMENE:

Kurja teinud? Kurja teinud ei ole ta midagi, aga nüüd on niisugune aeg.

TEINE:

Mis ta siis meetingule ei tule rahvast õpetama? Muud kui kotti ja kotiga meetingule! Küll on lõbu?

LEENA

(tõsiselt):

Ja teie lähete niisuguse lõbu pääle! Aru kübetgi ei ole teil pääs.

ESIMENE:

Ei, no... Tantsida saab, ja simmani tehakse kah.

LEENA:

Siis kõik nii kergemeelselt läbisegi? Lõbu ja — kotti ajamine.

TEINE:

Ega's täna weel ei aeta, ja ega's meie ajama ei lähe.

LEENA:

Ja teie ei tule selle mõtte pääle sugugi, kui toores see on, niisugust asja ainult rääkidagi?! Wana wagune ilmsüüta mees, kellel kaine pää otsas, — mis tema meetingutel pidi tegema?! Tema asi oli katekiskmus ja wenekeel. Ja kas teil mõlemil temaga mingit kaastundmust ei ole, kui nüüd selle üle lõbu tunnete,

et tema koti ajamisest räägitakse? Oi, oi, oi!
(Ähwardab sõrmega:) Ta on teid ometi ka aastate
kaupa õpetanud ja hää poole juhatanud...

ESIMENE:

Sinu isa ja peigmees tuliwad ka ometi
wastu, ja läksiwad sinna...

LEENA:

Ei, nemad meetingule küll ei läinud, nemad
läksiwad mujale. Minge teie ka ilusti koju,
lapsed, wõi jääge siia. Ma panen kohwi keema.

ESIMENE:

Ei, ei, käime ikka ära. Tule sina ka kaasa,
me wõime ju ära tulla, kui kottiajamise asi
ette tuleb.

TEINE:

Siis sa tõesti ei tule?

LEENA:

Muidugi ma ei tule. Ei lähe, ja ei lase
teid ka minna.

ESIMENE:

Wuih, Leena, sina hakkad wanaks jääma,
sinuga ei maksa enam tegemist teha. Mingsi-
sugust elurõõmu sul enam sees ei ole. Kaarel
on su päris nahka pannud, oled juba walmis
kui tema: targutab pääle ja ajab tühja tuult
taga. Meie aga tahame noored olla, lusti
lüüa ja elust magu tunda. Tule Mari, lass' ta
hallitab siin. Jumalaga! (Mõlemad ära.)

IV.

LEENA

(langeb, nagu oleks ta väsinud istmele):

... „Lass' ta hallitab siin!“ ... „targutab pääle ja ajab tühja tuult taga!“ — Kas nad minu ja tema kohta nõnda ütlesiwad? Minu Jumal, minu Jumal!... (Wajub mõttesse ja ei pane tähele, et aknast wari tuppa langeb, Jaan akna taga seisab ja teda tähele paneb. Tõuseb wiimaks õhates üles, ringutab ja sirutab ennast.) Jah, ega kõiki mõtteid ikka ära mõtelda ei jõua! (Sel silmapilgul lendab temale pihutäis lillesid näkku ja Jaan kaob akna alt ära. Leena sülitab kolm korda järjestikku õige ruttu, nagu naesterahwad teewad.) Mis see on! Kes see nõnda heidutab! (Pühib käega üle suu ja silmade, astub akna alla ja waatab wälja.) Kedagi ei näe! — Ega ometi Kaarel tee pääl teised mõtted saanud ja tagasi tulnud ei ole? (Rõõmsalt:) Kui ta seda teinud on, palun ma põlwili maas kõik andeks, mis ma wiimastel päewadel salaja südames tema wastu patustanud olen! (Ukse pihta koputatakse.) Sisse! (Jaan ilmub.)

V.

LEENA

(ennast kogudes):

Kas sina sedawiisi heidutasid?

JAAN:

Kas sa kuri oled?

LEENA:

Oieti peaksin ma kuri olema... (häkisti pool pahaselt:) Ära söö nõnda silmadega! Kas sa ei tea, et ma teise mehe mõrsja olen!

JAAN:

Oi, kui südameta sa oled!... Mina tulen kõige palawamast igatsusest aetud, lõõmawate tundmustega, ja sina wiskad mulle... külma wett kapaga kaela... „Teise mehe mõrsja!“ ... Nagu see minu silmas midagi maksaks!

LEENA

(aramalt):

Mis siis sinu silmas maksab?

JAAN:

Tugewama eesõigus!

LEENA:

Tugewama eesõigus? (Kergesti pilgates:) See on küll ka mõni uue aja lentsõna, mille tähendust mina ei tea.

JAAN:

Sõna ütleb juba ise, mis ta tähendab! Kui kewadel lumi läheb, elu looduses ärkab, siis kõmab mets isahirwede kirglistest müramisest. Siis pistawad isased hirwed sarwed kokku ja wõitlewad üksteisega armastuse eesõiguse pärast. Ja emahirwed waatawad kiirgawail silmil päält: kes jääb wõitjaks? Kes on kõige tugewam? Sest kõige tugewam walib omale oma emahirwe

ise, kõige ilusam.. (astub ühe sammu Leena poole)
on tema pärast. See on loomuliku suguwaliku
igawene seadus.

LEENA

(taganeb laua taha):

Ui, missugust juttu sa ajad. Päris hirm
tuleb pääle.

JAAN

(paneב käed rinna pääle waheldi ja waatab temale
kortsus kulmul järele):

Põgene pääle, nõnda kaugele kui sa tahad.

LEENA

(kergesti wärisedes):

Sina oled hirmus!

JAAN

(nagu enne):

Ja, mina olen hirmus; minu armastus on
hirmus! See põleb kui tuli ja loitab taewani.
Leena! Kaheksa aastat olen ma sind armasta-
nud, kaheksa aastat enesele sinu pääle eesõigust
teeninud, iga asja juures mille külgi ma käed
panin, iga koorma juures, mis ma oma turjale
tõstsin... sinu pääle mõtelnud, nüüd... nõuan
ma oma õigust.

LEENA

(äritatult):

Kaheksa aastat, ütled sa, ja ei ole enesest
iial elumärki annud...

JAAN:

Kes olin mina, et mina sinule enesest elumärki wõisin anda? Ehk mis oleks see aidanud?

LEENA

(nagu pahaselt):

Ja nüüd... nüüd sa wõid? Mis siis nüüd muutunud on?

JAAN

(nagu enne):

Nüüd ma wõin. Nüüd olen ma (nagu kaswaks ta selle sõna juures pikemaks) mees, ja wana ilmakord, mis nagu kalju näitas seiswat, puruneb, pudeneb... nüüd maksab juba isik!

LEENA:

Minu nähes ta ei kõigugi weel, see wana ilmakord...

JAAN:

Tuulispask keerutab korra, ja — aset ei ole enam endisest. (Kirglselt): Leena! Mina armastan sind, see torm mis minu rinnus mäsab, liigutab mäed asetelt, ja keerutab sind minu meelewalla alla. (Lähemale astudes): Minu sa oled, ja kui ma sind... weriste kätega selle teise kaenlast olen sunnitud ärakiskuma.

LEENA:

Mine, Jaan! Sina oled kohutaw, nagu.. nagu...

JAAN:

... nagu tagasi tõrjumata saatus, mille eest põgeneda ei saa?...

LEENA

(üles waadates, punastades):

Ei, nagu.. nagu... mässaw meri, millest ei tea, mis tema põhjas peidul...

JAAN

(jälle lähemale astudes):

Pärlid on säääl peidus, Leena, pärlid...

LEENA

(ennast kogudes, uhkelt):

Sina oled narr. Sa arwad, sina tarwitad ainult käe wälja sirutada ja tahta, ja kõik on sinu päralt. Sa eksid.

JAAN:

Ma tean, et sa uhke oled, Leena. Uhke ja taltsutamata. Aga just see sunnib sind minu kõrwale.

LEENA

(nagu unes, nagu kaugele waadates):

Kus sa kaheksa aastat olid?

JAAN

(kõlawa häälega):

Mina olin kaheksa aastat sind omale teenimas.

LEENA

(nagu enne):

Ja kui sa mind nüüd teise mehe naesena eest oleksid leidnud?

JAAN:

Minu silm walwas sinu üle. Ma teadsin, mis sa tegid, mis sa jätsid.

LEENA

(silmi Jaani poole pöördes):

Mõtleme, see oli nõnda. Aga — mina olen nüüd juba kaks aastat awalikult teise mehe pruut. Kas sa ei kahtle... ja wõiduhind on sulle siisgi ihaldatav? (Rahulisemalt:) Häbene! (Pöörab enese ära.)

JAAN

(on nüüd juba pea Leena kõrwal):

Haha! See teine, see... äraiganud aadete mees, see klassi kasude eest wõitleja, kelle töö ja tegewuse, kelle enese... tulew aeg nagu pihu ära puhub, selle... salmitaguja ja tähtede taewast mahatooja, — selle unistaja käte wahele wõis sind julgesti usaldada. See sinu neitsilikkusele hädasohtlik ei olnud. Kus ta on? Nagu täna. Siin oleks tema ase. Näita mulle teda. Aga sina oled... ihaldatavam kui kunagi enne, kui keegi teine. Öhtune päikene on aknast sisse paistma hakkanud. Leena seisab selle kiirte sees, kuna Jaan enam warju ja hämaruse seest räägib.)

LEENA

(jäab wait ja surub Jaani eemale).

JAAN

(tagasi astudes):

Ja selle külles wõid sina rippuda!.. Kes kaks aastat sinu kõrwal wõis seista, ilma

et ta sind ihkas!? (Jälle lähemale astudes:) Kelle silmad kinni on, kes ei näe, et walmis wili kahiseb ja wariseda tahab...

LEENA

(ei wasta midagi, püüab aknast wälja waadata; kerge wärin jookseb üle tema ihu).

JAAN:

See kõrend, kellel were asemel piim soon-tes woolab... Kas see on paras mees sinule? Kas see jõuab üheks ainsamaksgi tunniks ühe terve ja tugewa inimese elumaitsmisele üles-tungida, anda, mis palawa werega tugew naene, looduse kroon, nagu sina, mehelt oodata wõib, mille pääle tal õigus on?

LEENA

(suures ärewuses):

Ära räägi nõnda, Jaan...!

JAAN:

Ja sina ära peta iseennast. Kaarel ei armasta sind ja sina ei armasta teda! Mis sa seda tõtt enesele tunnistada kardad? Talud sündisiwad hästi kokku, kasud käisiwad hästi kokku — üksteisega harjumine liitis teid kokku: Soosaare mägi sai üheainsama soo kätte! — Kui täitmata sa oled! Ühest Soosaa-rest ei saa sulle küllalt, sa ahnitsed kahte! Oiguse armastada ja armastatud saada tahad sa ära müüa läitse leeme, näruse teise Soo-

saare pärast! Ja Soosaare õige omanik...
(astub Leena kõrvale) seisab siin ja kerjab!...

LEENA:

Sa eksid! Kaarel armastab mind, ja mina...

JAAN:

Ja sina? Sina armastad teda?! (Halatsedes:) Kui sina ainult teaks, kui sina teaks, mis armastus on! (Ähwardades:) Aga, hoia ennast! Häda sulle, kui sinu weri, mis nüüd magab, korra ärkab, ja sina tead! (Metsikult:) Taewas ja põrgu on ta, ah! (Katab silmapilguks käe silmade ette.) Leena! Kõik minu õõd, nad on üksainus kisen-damine sinu järele. Üksainus ägamine! Leena! (Ta on kõvasti Leena ümbert kinni hakanud.) Iga minu weretilk soontes tuksub sinu poole, iga erk kisub sinu poole..! Leena... (Leena on ennast ümber pööranud ja wahib silmadega, milledes ahastus ja tuli ühtlasi põlewad, Jaani pääle; see räägib kähisewa häälega nüüd peaaegu tema kõrwa sisse:) Leena, tead sa, õõsel... kui kõik waikne on, waikne ja wagune, kui hämarus aknast sisse wahib... siis näen ma sind, siis ilmud sa minu juurde, nagu kaheksa aasta eest... mina tunnen sinu pehmeid, paenduwait liikmeid oma ihu lähedal. Sinu neitsilik rind paisub mulle wastu, sina... ah! Mul on siis kui heidaks mina sõrmed sinu walge särgi kaelahauku, see käri-seb.. ja siis... siis katan mina oma põle-

wate suuandmistega sind — ah! (nagu ei saaks ta enam edasi rääkida; ta astub tagasi ja laotab käed laiali:)
Leena! Tule!

LEENA

(raputab eitades pääd):

Ei.

JAAN

(laiali laotatud kätega kirglselt Leena poole tungides):

Leena . . . tule!

LEENA

(taganedes, üles tõstetud kätega, eemale tõrjudes, kui paludes, wärisedes ja kui unes):

Ära räägi minule niisuguseid sõnu, ära waata minule nõnda otsa, sa näed ju, ma olen nagu linnuke, kes kulli silma all wäriseb, ja eest ära lennata, ennast päästa ei saa. Halasta, mina ei tea, missugune jõud sinust wälja käib. . . Mina ei saa mitte. . . mina ei wõi mitte. . . Wõib olla, mina ei armasta Kaarlit, mina ei tea seda, mina ei tunne iseennast enam, aga ühte mina tean: Kaarel on hää, on õiglane ja usaldab mind kõige hingega, temale. . . truudust murda oleks. . . auutu! Mina olen tema külge seotud sidemetega, mis katki kistud ei wõi saada, see oleks Kaarli, see oleks minu wana halli isakese surm! . . . (Kiunudes:) Halasta, jäta mind, mine! Mina ei wõi, (peaaegu kisendades:) mina ei wõi!!

JAAAN

(hõisates):

Sina armastad mind, Leena?! Siis ei päästa
sind minu käest Jumal ega kurat! (Tõmbab
Leena sülle).

LEENA

(ärkab kui unest, heitleb Jaaniga, rabeleb ennast tema
käest lahti; tema nägu õhetab, ta surub Jaani kätega
wastu seina, mis see ka wõitja naeratusega naeratades
sündida laseb. Sel silmapilgul langeb eesriie.)

...

NELJAS JÄRK.

Mängukoht seesama, mis III. järgus.

I.

Ühelt poolt Jaak, teeb nagu loeks ta ajalehte, aga tema silmad waatawad iga natukese aja järel murelikult üle prilliklaaside tütre poole. Teisel pool Leena, õmmelus näppude wahel. Õues, lahtise akna läbi kuulda, lõhub Jaan puid ja laulab. Iga uue sõna juures kohkub Leena.

JAAN:

(kirwe hoopide wahel):

... Ta süda nii puhas, kui tähtede wilk*)
Weel praegugi seisab mul meeles ta pilk,
Mu süda täis kurbtust ja raske mu rind,
Ei ole, kes tuleks ja rõõmustaks mind.

LEENA

(täis ahastust, uurib hirmul silmadega, kas isa wahest laulmist tähele ei pane).

JAAN

(nagu enne):

Kui kodumaa pinnal weel astus mu jalg,
Ja rõõmu sees õitses ja punas mu palg,
Kui aasake ehtis ja haljendas puu,
Ja rõõmsasti helises õöpiku suu.

*) Rahwa suust.

JAAK

(nagu ei kuuleks ja ei näeks ta midagi; Leena ärewus
tõuseb kõige kõrgemale tipule).

JAAN

(nagu enne):

Siis lilli ta noppis, mu rinnale tõi,
Ma tegin ta palgele õrnasti pai,
Ja hõiskasin rõõmuga.....

LEENA

(on juba selle salmi hakatusel üles tõusnud, läheb kiki-
warwul ja tõmbab akna tasakesi kinni. Nüüd kõlawad
ainult veel kirwehoobid tuppa, Toas nagu enne: Jaak,
nagu ei näeks ja ei kuuleks ta ikka veel midagi, paneb
wiimaks ajalehe käest ja tõuseb üles. Astub rahutult
mõne sammu, kuna Leena silmad temale hirmuga järele
waatawad, ja jääb siis tütre ette seisma).

JAAK:

Leena!

LEENA

(weel sügawamine oma töö üle kummardades):
Ja isa!

JAAK:

Nii kena selge päew on, — kas ma ei pea
hobuse rakkese panna laskma ja kas meie ei
sõida õige ema hauda waatama täna? Wõib
olla, on säääl midagi korraldada, enne kui tal-
we tuleb.

LEENA

(wähese waikimise järele aralt):

Kuidas sa just täna selle pääle tuled!

JAAK :

Ei tea. (Astub mõne sammu ja tuleb jälle tagasi).
Ma ei tea isegi. Aga hää oleks korra ennast
lahutada ja kuhugile minna.

LEENA

(waikselt):

Kui sa arwad.

JAAK :

Sääl puhkab ju meie kõige parem sõber...

LEENA :

Ja, isa.

JAAK

(Tütre ette seisma jäädes ja hellalt kätt selle pääle
pannes):

Leena! Kas sa siis ei näe mitte? See on
ju... Mina otsin ju ainult sinu südamesse
teed, ja ei tea mitte kuidas seda pääle hakata!

LEENA

(püüab üles waadata, aga kummardab ennast kohe jälle
töö üle):

Minu südamesse teed?...

JAAK

(õrnalt):

Ja, laps. Mina panen nüüd juba mitu
nädalat ja mitu aega sinu silmis nutmata pisaraid
tähele, näen, et sina raskesti wõitled ja et sinul
sõpra ei ole, kellele sa oma südame awada
wõiksid. Enne olin mina sinu sõber, sinu hing
oli minu ees nagu lahtine raamat! Mina tean,

et isa oma lapsele igal ajal õige sõber olla ei
wõi. Aga — mina tahaksin sinu sõber olla,
Leena, sul ei ole ju teist!

LEENA

(puhkeb nutma):

Sina oled ju minu ainukene sõber, isa!
(Sirutab käed wälja:) Anna, anna andeks!

JAAK

(wõtab tütre käed ja tõmbab tema oma rinnale):

Nuta, tütrekene, nuta süda lahedaks. Seda
pisarateta hingeheitlust oli ka kauemini päält
waadata wõimata.

LEENA

(nuutsub waljumini):

Isa, armas isa!

JAAK:

Lapsekene! Ka kõige pimedamast laanest
wiib rada päikese paistele wälja, meie peame
teda aga otsima! Ja mina tahan kõigest süda-
mest sinuga ühes teda otsida. Muud kui usaldama
peaksid sa oma wana halli isa jälle natukene,
nagu enne. (Tütre pääd silitades:) Mitte täna juba,
homme alles, ülehommel, siis kui sa jõuad ja
wõid! — Leena! Mina tean mis sind waewab,
sul ei ole tarwis seda üteldagi. — Kaarel kao-
tas oma — elu õnnemängus. Tema tahtis
maailma õnnelikuks teha, temal ei olnud aega
ise õnnelik olla. Ja sina tahaksid nüüd oma

õnne minu soowidele ohwriks wiia ja ei suuda
ära mõtelda, kuidas sa sellega walmis pead
saama...

LEENA

(meeleheitlikult):

Ei, ei, isa...

JAAK:

Ja, ja, laps! Ära nüüd sina räägi, lase
mina räägin. Sina ei ole ju süüdlane, waid
Kaarel ise oma igawese wiiwitamisega, ja mina,
et ma sind küllalt kaitsta ei oskanud, kui tuuled
puhusiwad, wapsikad lendasiwad ja sina keset
keeru seisid. Lapsekene, ei ole sugugi waja
meelt ära heita. Minu soowid? Mis on minu
soowid wäärt? Need lähewad ühes minuga
mulda. Sina aga jääd ja sinul on oma jalal
õnne pääle elus õigus. Kellele on sinu õnn
kallim, kui mulle? Muud kui selgusele peame
jõudma. Katsume rahulikult kõige pääle mõtelda,
küll lööb kõik walgeks, mis meile nüüd pime
näitab.

LEENA

(woolab pisarates üle).

JAAK:

Waigista ennast nüüd. Täna ei räägi meie
selle üle enam sõnagi. Mina tean ju, kuidas
kõik tuli. Minu soowid ainult, ja teadmine, et
tüdrukku osa on — mehele minna, sidusiwad
sind Kaarli külge. See kõik oli nii igapäewane.

Aga kui pühapäew sinu elus tuli, kui sinu hing Kaarlilt ei saanud, mis sinuga kokkukõlas oleks seisnud, siis... sigis elu õnnepuu koore wahele tühi koht ja — kus puu ja koore wahel tühi ruum, sinna asub kolmas wahele. Mis on selle juures iseäralikku?

LEENA

(läbi pisarate):

Ei, ei, nõnda see ei olnud. Nõnda mitte.

JAAK:

Kuidas see oli — täna meie selle üle enam ei räägigi. (Leena pääd silitades:) Meie räägime selle üle, kui üksteist uuesti usaldama harineme. Tütrekene, mina saan sinu sõber olla, usu mind. Midagi ei ole, mis sidet meie wahel katki wõiks kiskuda. Ja — Kaarel, mina hakkakan kahtlema, kas inimesel nagu tema, kellel suured aated silmade ees, üleüldse enese õnne pääle elus õigust on.

LEENA:

Sina ei tea weel kõik...

JAAK:

(wahele):

Ja ei tahagi teada, wähemasti mitte sel silmapilgul. Küll saab kõik, kuidas kellegile ette on määratud. — Kas me sõidame? Jaa? No see on hää. Siis aga ka kohe... (Astub läwe poole. Leena kuiwatab pisaraid ja awab riide kapi ukse).

II.

Kui Jaak uksest välja astuda tahab, tuleb temale läwe
pää! Anu wastu, nagu ikka sandi kepiga.

ANU:

Uijah! Peremees ise ongi. Tere kah,
siit talu rahwas.

JAAK

(pahaselt):

Tere, tere! Kust sina tuled?

ANU:

Kust mujalt, kui ikka oma saunakese juurest.
Minu pojakest ei olnud näha ühti, tea, kas on
ka kodus wõi?

JAAK:

Kus ta siis mujal peab olema. Istu sinna
suure kambrisse. (Näitab käega läwe poole tagasi.)
Jaan paneb mulle enne hobuse ette, siis ma
saadan ta sinu juurde tuppa.

ANU:

Ei ole nu wajagi. Ega mina ei tahtnudgi
temaga, mul oli talurahwaga ise waja rääkida..

JAAK:

Minuga wõi?

ANU:

Teiega ikka ka, ja — näe, perenaene ise
ka sää! Wanad silmad ei seleta kohe nägema.
(Koperdab Leena poole:) Tere, tere ka, tütrekene!
(Püüab käega silitada.)

LEENA

(suures ärewuses):

Tere, tere!

ANU

(Leena kätt kinni pidades):

Oh sa ilusikene jah, kallikene, tsirgupojakene, tolmu oksakene...

JAAK:

Räägi kohe ära, mis sul oli. Meie tahame praegu ära sõita ja ei ole meil aja raasugi.

ANU

(natuke tigidalt):

Ooh? Wõi ära sõita? Mis te nüüd minu wana inimese eest hakkate kõrwale hoidma wõi...

JAAK:

(pahaselt):

Mis sa lobised! Kes nüüd sinu eest... Mispärast sa tulid?

ANU

(Leenale, kes oma kätt tema pihust ära kiskuda püüab):

Ära pelga tütrekene, ära jookse kuhugile. Ega wanatädi halwa pärast ei tulnud.

JAAK:

Mis sa nüüd jändad. Räägi lühidalt. Tühja lori ajada pole praegu aega.

ANU

(laseb käe lahti):

Aega peab ikka olema ka, elada ja surra,
Kui teil täna ei ole, ma wõin ju teine kord
ka tulla.

JAAK:

No kuidas sa tahad. (Pöörab ennast minema).

LEENA

(kahwatanud, surnud häälega):

Isa!

JAAK

(ümber pöördes, hellalt):

Ja, laps?

LEENA:

Kui sa kanda suudad ja täna see päew
peab olema — lase ta räägib ära, mis ta tahab.
Ukskord (sügawasti hinge tõmmates:) ometi peab
kõigele lõpp pääle saama.

JAAK:

Jah! (Anu poole): Tee siis suu lahti. Meie
kuuleme.

ANU:

Ega ma ju halwa pärast ei tulnud...

JAAK:

Hakka asja ise rääkima. Et sa sõnu teha
oskad, seda ma tean.

ANU

(puigeldes):

Kui teie aega ei anna ääri-weeri mööda
juttu teha...

JAAK

Meil ei ole tõesti ääri-weeri mööda jutu
jaoks aega.

ANU

(kiusakalt):

Kui teie teisiti ei taha, olgu siis pääle...
Kas panete siis nüüd tütre minu pojale ära wõi?

JAAK

(langeb ägades istmele).

ANU

(waigistades):

Ega see ju kellegi ilma ime ja häbi asi ei
ole, tema ju ka... talu tõugu. Teie teate ise:
tema ka talu tõugu.

LEENA

(isa ette maha põlwitades, ahastades):

Nüüd isa, nüüd kannata ära, kui sa jõuad!
(Hakkab nutma).

JAAK

(paneb silmapilguks käe tütre pää pääle hellatades):

Kas sa ei mäleta, mina lubasin ju sinu
sõber olla? (Anu poole:) Kas Jaan sind saatis?

ANU:

Jaan? Kust seda. Tema ei teagi et ma
tulin. Tema ootab, kuni pakkuma tullakse!

JAAK

(iseenesele, pääga nokutades):

Ja, ja... kuni pakkuma tullakse!

ANU:

Temal ju uhke waim lapsest saadik, ei tema teist inimest paluma lähe. Aga mina arwasin: Mis seda asja wiimase tipu pääle ajada, mis teda ilmainimeste suhu tõugata anda, parem oma wahel ja õigel ajal. Muidu — on ta ju küll kuldne poiss ja hää poeg. Küll näete, peremees, temast saab teile ka hää poeg.

JAAK:

No jaa, ja. (Raskesti hingates): Siis... paluma peame minema?! (Leenale:) Julgust, tütar, julgust!

LEENA

(üles tõustes):

Isa!

JAAK

(hellalt):

Ja, laps?

LEENA

(tõsiselt, pikkamisi):

Isa! Pakkuma ei lähe meie ennast kelle-gile. Seda sul ei ole waja teha ja seda meie ei tee.

JAAK

(nooremehe elawusega üles karates):

Leena! Tõesti? Seda meil ei ole waja?

LEENA:

Ei! Seda ei ole waja. Hüüa Jaan tuppa, maksa temale palk wälja ja saada ta minema. Teeme maja wähemasti puhtaks.

JAAK

(südame põhjast):

Ja mina võisin kahelda! (Anu ette seisma jäädes:) Kas sa kuulsid meie wastust? Nüüd — mine! (Akent awades, wälja hüüdes:) Jaan! (Hääl wäljast: „Jah, peremees!“) Tule tuppa!

ANU

(kihwtiselt):

Ärge nüüd (kepi ots kolksatab wastu maad) — ärge nüüd nõnda suurelised olge. See ei aita midagi.

JAAK

(kurjalt):

Mis? (Toob Leena ettepoole, murelikult:) Kas see ei ole ülepeäkaela? Kas meie ei toimeta järele mõtlemata ja äkisti? Kas sa ei ripu tema külles?

LEENA

(kindlalt):

Ei, isa.

JAAK:

Noh, siis Jumala nimel.

III.

JAAN

(tuppa astudes):

Peremees hüüdis? (Waatab küsiwalt ühe otsast teise otsa, kuna tema kulum kortsu läheb ja silm wihaselt ema pääle peatama jääb).

ANU

(kiunudes):

Pojakene, pojakene, ega mina ju halba ei tahtnud.

JAAN

(pöörab temale selja, peremehe poole):

Mis on?

JAAK:

Mis on? — See on? (Wõtab laua laekast raha ja loeb laua pääle:) Sääl on sinu aastapalk, kahe wõrra. Wõta, ja tunni aja sees, tahan ma, et sa majast läinud oled.

JAAN

(üles tõuswat wiha waigistades):

Mis see peab tähendama?

JAAK:

See tähendab, et sa teenistusest lahti oled ja minna wõid.

ANU:

Pojakene, pojakene...

JAAN

(tigidalt emale):

Kui sagedasti ma sind pean keelama: ära sega ennast minu asjade hulka! (Jaagu poole, külma rahuga): See on teie tõsine sõna?

JAAK:

Sa kuulsid ju.

JAAN

(wiha alla neelatastes):

Ja mis Leena — mis teie tütar ütleb?
(Jääb Leena otsa vaatama).

JAAK:

Tema soowil see sünnib.

LEENA:

Jah, Jaan, sa pead minema. Sa oleksid kui õige mees juba siis pidanud minema, kui mina sind palusin, kui aeg oli. (Toetab jõuetult laua najale ja wõitleb pisaratega).

JAAN

(ette poole astudes, ägedalt):

Leena!

JAAK

(pääle karates):

Wõrgutaja!

ANU

(Leena poole):

Tütrekene, tütrekene . . .

JAAN

(kiirgawate silmadega, wõtab ema õlast kinni, keerutab tema kui takutordi läwest wälja ettetuppa, ja paneb ukse tema taga kinni. Teiste poole):

Siis õnnetumaks tahate teha iseennast ja mind?

JAAK:

Kuidas, — iseennast ja sind.

JAAAN

(wihaselt, külmalt):

Jah, ka mind! Wanamees, täna on see päew, õiendame arwe. Aastaid ja aastaid olen ma ennast selle tunni wastu walmistanud, — nüüd on ta tulnud.

JAAK:

Kas sa hull oled? Mis sa tahad?

JAAAN

(kõlawa häälega):

Oma talu, Soosaart tahan ma, ja sinu tütart! Mõlemad on Jumala ja inimliku õiguse järele minu! Kas sa ei tea, et siin jalajälje suurust lapikest mulda ei ole, mis minu isa ja isaisa werd ja higi ei ole joonud? Koht on minu ja sinu tütar on minu. (Kähisewa wihaga:) Tuhat rubla oli sul, kui sa meie wanemate koha meie käest ära kiskusid, minu isa meelehärmi kätte surema, minu ema kerjakeppi kandma ja mind maailma hulkuma ajasid. Sul oli ehk weel mõnda tühja-tähja asja, kui sa siia asusid. Siin, (kisub hoiukassa raamatu põuest ja wirutab laua pääle) siin on sul tuhat wiissada. Nüüd anna mulle talu. Ja sinu tütart tahta, seks on mul niisamasugune õigus, kui igal teisel auusal mehel, ja...

JAAK

(wärisedes):

Sina ja auus?!

JAAN:

Wanarauk, walitse oma suud. Mitte kopiku eest ei ole mina teise oma, mille pääle mul õigust ei olnud, enese kätte kiskunud, nagu sina.

JAAK

(istmele wajudes):

Mina?! Minu elutee on puhas, minu pää auuga halliks saanud.

JAAN

(põrutades):

Sina himustasid oma ligimese maja! Mina ja minu sugu istuksime oma asemel, kui sina meid ei oleks laiali ajanud.

JAAK:

Mina? Hull sina oled! Talu oli müüa; kuidas mina tema ostsin, oleks iga teine teda osta wõinud. Minu elu ja minu paberid on puhtad.

JAAN:

Jaa, sinu ilmawaate... ülekohtu ja wägiwalla pääle üles ehitatud, ammu ära pehastanud ja ära mädanenud õiguse korra järele. Kas sa Soosaare asutajatele nende elutöö eest ka oled maksnud? Sel tunnil, kui sina Soosaart himustasid, olid sa niisamasugune kui see, kes sulle Soosaare pääle õigusid müüs. Aga, küll tuleb aeg, ta on juba ukse ees, ja seab puhta inimliku õiguse.. ühesuguse igaühele, jälle oma asemele.

JAAK:

Mis.. sina siis weel.. ahnitsed?

JAAN

(kätt silmade ette tõstes, waarudes):

Mina? — Mina! Mina narr sirutan ka...
kæe wäikese, isikliku õnne järele wälja, mina...
armastan.

Kuuled sa! (Jaaku õlast raputades:) Kuuled sa?
Mina armastan sinu tütart ja tema armastab
mind! Tead sa, mis armastus on? Tundsid
sa teda? Sinu päewi saab weel kõigest wak-
saga mõõta, meie elu on alles ees, — tee hääks
oma punane ülekohus, anna mulle tükikenegi
sellest pinnast, mille pääl minu sugu orjanud
ja mille külles minagi halp rippun. Ja anna
mulle Leena! — küsi tema käest, kas ta ei
ole minu?!

JAAK

(ei wasta midagi).

JAAN

(kerkiwa wihaga, Jaaku uuesti raputades):

Kas sa ei kuule? Tahad sa weel ikka ja
weel korra, mind kui haawatud, tiibadeta lindu,
wõidetult, purustatult, sihita ja eesmärgita, tuulte
tõugata, maailma hulkuma ajada, ainult oma
ahnitsemise pärast, et sa terwet mäge, kaht
Soosaart oma soo käes tahad näha?

Sa ei wasta?! Mis õigus on üksil sinul
päikese paiste pääle ja mitte ka minul, kelle

päralt, kelle pärandus see mägi on isa ja isaisa põlwest?! Ta on werine, weri punane sinu ja nende ülekohtust, kes minu mäe pääle sinule õiguse andsiwad. Tee hääks oma ülekohtus...

LEENA

(ettepoole astudes):

Küllalt nüüd. Jumala ees wõib sul Soosaare pääle õigus olla, inimeste ees mitte. Ja minu pääle — ei ole sul mingit õigust...

JAAN

(ägedalt):

Leena!

LEENA:

Jaa. Minu pääle ei ole sul mingit õigust. Sa mõtled, et ma sind armastan? Ei. See oli eksitus ja ainult kuum tuule keerutus. Oma tulewiku-õigusega ja minewiku-ülekohtuga tulid sa ka mulle, — sa oled ilmas palju õppinud — ja kiskusid mind kaasa sind halatsema ja sulle sündinud ülekohtu hääks tegema. Aga — (waikselt :) kui minu süda nagu meri mässas, kui mina enam iseenast ei tunnud, oma kohused unustasin, oma peigmehele truuduse murdsin ja sinu käte wahel olin, unustasid sa ära — auus olla. Wõib olla, kõik oleks teisiti tulla wõinud, — sel tunnil — päälegi weel kui sina mind armastasid — kui sina minu juures tugewama kohut nõrgema wastu ei täitnud — sina olid eluküps, mina kõigest puutumata —

sest tunnist olen mina jälle kaine. Sina.. ei ole minu halli isakese elutööd, Soosaart, nagu ta nüüd on, ega mind wäärt.

JAAN

(kortsul kulmul, ei wasta).

LEENA:

Wõta, Jaan, oma raha ja ole nõndawäärt auus, et sa lähed.

JAAN

(ei wasta).

JAAK

(pääd üles tõstes, waikselt):

Kas sa ei kuule?

JAAN:

Ja see on wiimane sõna, Leena? See on wiimane sõna?

LEENA:

See on wiimane sõna. Mis mina eksinud olen, tahan ma kanda, aidaku mind Jumal.

JAAN

(hirwitates):

Nõnda kergesti loodate minust lahti saawat? Seks peaksin mina kaheksa aastat palawat, külma ja nälgagi kannatanad, tööd teinud olema, et weri küünte alt wälja tulemas ja sooned wenimas oliwad — kopikat kopiku juurde kogudes, et wähegi wääriliselt teie ees seista ja nõuda, mille pääle mul õigus! Ei! (põrutades:) Ei! Siin seisan mina, toetan kanna oma soo

higi ja werega wõietud pinna pääle ja ei kõigu!
Kas kuulete? Mina ei kõigu, mina ei liigu
siit. Ja homme lähen ma tööle, nagu iga päew.
Ajage mind kohtuga ja wäewallaga kui tahate
ja — kui mina minema pean, saagu siis ka
maailm teada, mispärast ma minema pean. —
Mina tahan asja lõppu näha. (Ära. Toas walitseb
piinlik waikus).

IV.

JAAK

(ajab ennast istmelt üles, nähtawasti on see temale raske,
astub rahutumalt mõne sammu edasi tagasi ja jääb siis
murelikult waadatas tütre ette seisma. Leena ei julge
silmi üles lüüa.)

LEENA

(waikselt):

Kas sa midagi ütelda tahtsid, isa?

JAAK:

Ja! Mis sa mõtled teha?

LEENA:

Ei tea. Ei midagi.

JAAK:

Kuidas, laps — ei midagi? Midagi peab
sündima. Ega nõnda ometi meie elu edasi ei
wõi kesta. Ehk on ometi kõige parem, kui sa
Jaanile lähed? Et sa teisiti rääkisid, tuli minu
le koguni ootamata.

LEENA

(waikselt):

See oli ammu kindel.

JAAK

(astub jälle mõne sammu):

Sa mõtled siis ikka Kaarli pääle?

LEENA

(nutuga wõideldes):

Ei, isa. Kuidas mina weel Kaarli pääle
wõin mõtelda.

JAAK

(astub jälle ringi).

LEENA:

Kes eksinud, peab oma süü järeldusi
kandma...

JAAK:

Sütüd! Mis sa räägid süüst. Sütüd on, kui
midagi teadmise ja tahtmisega tehakse. Sinu
pääle aga tuli, kui kuum hoog...

LEENA

(läbi nutu):

Ei ole ju sõnu, millega ma ennast waban-
dada ja paluda wõiksin: anna mulle andeks!
Ei ole ju sõnu! Aga kui sa mind siisgi ära
tõugata ei taha...

JAAK

(tütart oma najale tõmmates):

Kuidas ma oma lapse ära peaksin tõu-
kama...

LEENA:

Sa ei tea veel kõik...

JAAK

(hellalt):

Lapsekene, mina tean. Minu wanad silmad näewad veel hästi. Aga — mine nüüd ja pese oma nägu. Ma kardan, Kaarel astus praegu akna alt mööda. Julgust, tütrekene, julgust! Midagi ei ole nõnda raske, et seda ära kanda ei suudeta, kui aga tahetakse. (Leena ära).

V.

KAAREL

(kõige paremas tujus tuppa tulles):

Soo, siin ma olen. Tere! Kus Leena on?

JAAK

(natuke kohmetanult):

Ei tea. Küll ta kusagil on ja warsti tuleb.

KAAREL:

Äiapapa! Kas sa täna pahema jalaga woodist wälja oled tulnud, mis õnnetu näo sa teed?

JAAK:

Mina? Ma ei tea mitte...

KAAREL:

Siis oli see juhtumisi. (Naerab:) Aga mina, kui mina woodist wälja tuln, kas tead, mis mul esimene asi teha oli? Ma käskisin pulma sea aidusse panna.

JAAK

(on, et Kaarile mitte näkku waadata, pää akna poole pööranud, nagu oleks õues midagi tähtsat waadata):

Soo, soo, wõi pulma sea aidusse!

KAAREL

(hääs tujus):

Mis? See tuleb teile ootamata? (Leena ilmub läwe pääle, ja jääb sinna waikselt waatama.) Ja nüüd olen ma siin, et Leena käest küsida, millal me kiriku juurde lugema sõidame.

JAAK

(waatab ikka weel aknast wälja).

KAAREL

(natuke rahutult):

Sina ei wasta ju midagi? Mis tähtsat sääil õues siis näha on? (Astub ka waatama.)

JAAK

(ümber pöördes):

Oh, ei midagi. Noor ruun oli tallist lahti pääsnud ja wälja tulnud.

KAAREL:

Kus?

JAAK:

Ta läks jälle talli tagasi.

KAAREL:

Ah soo. Ja siis weel: ma tahtsin teie Jaani käest küsida — Pesaste küla sulased ähwardawad streikima hakata — kas mitte jälle tema selle taga ei seisa? (Astub ruttu üle toa,

awab ukse ja hüüab, enne kui keegi teda keelata saab :)
Jaan, tule natukeseks siia !

LEENA

(ahastades ja jookstes):

Kaarel, mitte, mitte !

KAAREL

(tagasi astudes):

Kuidas ? Mis see tähendab ?

LEENA

(toetab selja vastu ust ja laotab käed warjuks ette laiali.
Heleda häälega):

Sul ei ole waja tulla, Jaan, ei ole waja tulla !

VI.

JAAN

(tõukab ukse wäewõimuga lahti ja Leena eest ära.
Tigedalt):

Miks ma ei pea tulema, kui hüütakse.

KAAREL

(waatab nõuutult ühe otsast teise otsa).

LEENA

(lööb käed silmade ette, toetab ennast seina najale).

JAAK

(akna all, koputab nagu enese rahustamiseks, sõrme otsaga
wastu ruutu).

JAAN

(lühedalt):

Mis on ?

KAAREL

(toibudes, kätt otsa ette tõstes):

Ja, mis on? Mis ma nüüd tahtsin küsida..?
Ah, ja.. — Jaan! Meie oleme ju wanad
wihamehed. Mina olen küll vähem sinu was-
tane, kui sina minu, aga see teeb ju üks wälja.
Sinu süda on ehk ka täis kibedust, et sina
Soosaare pinna pääl kui sulane pead teenima,
kuna, kui saatus sinu wastu armulisem oleks
olnud, asi teisiti oleks wõinud olla. Mina
tean, sina oled taltsutamata ja uhke. Ehk saame
ära leppida ja ehk saame sind kuidagi jalule
aidata, et sul mitte enam tarwis ei ole teist
teenida. Waata, minu äiapapa soow on, et
mina, kui ma pulmad ära teen, siia elama
asun. Mina wõiksin siis wäga hästi, kui sa
tahad, sinule oma talu rendi pääle anda, seda
enam, et mina ise muude asjade pärast ennast
majapidamise muredest enam waba hoida
tahaksin. — Mis sa arwad?

JAAN

(tigidalt hirwitades):

Kui sa — pulmad ära teed... Kellega sa
siis neid teha mõtled?

KAAREL:

Kuidas nii? Mis see peab tähendama?

JAAN:

Leenaga wõi? Ja, ja, sa wõid ju teha,
kui sa... teise mehe molu tahad.

KAAREL

(wihaselt, rusikatega Jaani poole tormates):

Häbemata laimaja! (Kahmab tooli ja tahab sellega Jaanile pähe wirutada, Jaak saab toolist kinni haarata).

JAAN

(taganedes):

No tasa, tasa! (Külmalt:) Sa wõid ju, kui sa ei usu, Leena käest küsida.

KAAREL

(metsikult ümber waadates, kas keegi selle pääle midagi ei wasta. Ahastades Leena poole):

Ütle sina temale, et ta waletab!

LEENA

(jäab wait, nutab).

KAAREL

(waarub, langeb istmele):

Sa ei wasta? — Minu Jumal, on see siis wõimalik, on see siis tõsi!

LEENA

(ette poole astudes, waikselt):

Jaa, Kaarel! Mis olnud on, seda ei saa olemataks teha. Minust ei saa mitte enam sinule naist!

KAAREL

(ägades):

Minu Jumal, minu Jumal! (Pää kätte wahel, wappub erutusest.) On see siis wõimalik, on see siis tõsi? Minu pää ei suuda seda kokku wõtta, minu mõistus ära mõista!

JAAN:

Leena!

LEENA:

Tagane minust!

JAAN:

Sa tahad siis lapsega tüdrukuks jääda?

LEENA:

Halastamata kurat! Halasta ometi!

JAAN

(paneb käed rinna pääle waheldi ja ei kõigu).

KAAREL:

(meeleheitlikult):

On see siis tõsi, Leena, on see siis tõesti
tõsi!

LEENA

(mõne silmapigu järele, waikselt, wiiwitades, pärast
kinniste silmadega, nagu unes):

Kaarel! Mina ei ole ju enam wäärt, et
ma ühe sõnagi sinuga tohiksin rääkida, mina
olen sinu südamele surma haawa löönud. Aga
kuidas mina saan waikida! Sa pead ometi
teadma, kuidas kõik tuli. Sina olid minule ju
armas ja kallis, kallim kui keegi muu. Imes-
telemisega waatasin ma sinu poole üles ja olin
sinu armastuse eest tänulik. Ainult seda ei
mõistnud ma mitte, mis sina minu lihtsa olemise
juures armastuse wäärilist leidsid. Sest mina ei
jõudnud mitte sinu püüdumiste kõrgusele kaasa
tõusta. Põllega lauda pühkida, lehma lüpsata,

puudru keeta, oma mehele hää naene ja lastele hää ema olla, sellest näitas minu jaoks küllalt. Minu hinge ette tõusis mõnikord mõte, kas sina minuga ka õnnelik olla võiksid. Mul oli aega mõtelda. Sääli tuli Jaan oma... kirglike olemisega. Ta... mässis punast udu minu hinge ümber, mina ei mõistnud, ei tunnud iseennast enam. Tuli päew, kus ka tema minule, aga teist wiisi kui sina, nagu mässaw meri, kohutawalt armas näitas, ja siis... siis, tuli tund, kus mina kaitseta tema kätte wahel olin!... Kui ma ärkasin, kui tuul punase udu laiali puhus, tundsin ma, et mu hing külma pärast lõdisedes mehe ees seisis, kellega mind vähemgi side ei sidunud. Minu elu pidupäewa tuhat tuld oliwad kustunud, ja.. nüüd.. nüüd nüüd pean ma oma... lapse wiima.. surnuaia taha soo sisse, kus iga mättakese all... pisikene luukerekene... magawat, niidikene kaelas...

JAAK

(hellalt hütides, nagu lauldes):

Leena, Leena! Ärka üles! Sina sonid!

LEENA

(silmi awades, kohkunult enese ümber waadates):

Ei. Ei! See oli ainult wiirastus, ainult hirmus unenägu. Mitte seda, mitte seda! Kui õige ema tahan ma kõik enese pääle wõtta ja oma lapsukese, mis Jumal mulle annab, auusaks ja hääks inimeseks üles kaswatada. Siis kaob

(isa otsa waadates) — kui sina, isa, teisiti ei
määra — see ülekohus maailmast, mille üle —
Jaan kaebab: Soosaare saab oma asutajate
soo kätte jälle tagasi... (Langeb istmele).

JAAK

(nuttes):

Kuidas sin a aga määrad, kuidas sina aga
määrad, waene õnnetu laps!

KAAREL

(üles karates):

Leena! Kas sa armastad weel Jaani?

LEENA:

Mina Jaani? Ei! Jaani ei ole mina kunagi
armastanud.

KAAREL

(tema kõrwale astudes):

Siis ei jäta ma sind mitte, ehk ma ei oleks
sind iial armastanud. Mina tahan sinu lapsele
isaks ja sinule armastajaks meheks olla. Eksijad
oleme kõik. Mina ei jäta sind mitte!

LEENA

(kätega wastu kaitstes):

Ei, Kaarel, ei mitte. Ma tänan sind! Suu-
remat ei jõua keegi teisele pakkuda, kui sina
minule pakud. See ei wõi ja ei pea mitte
sündima. Minu tulewase lapse pärast juba mitte,
temal on oma ema pääle õigused. (Jaani poole,
waikselt:) Mis sina weel ootad? Kas sa siis
weel ikka ei lähe!

JAAN:

Sina stüdistad mind. Kas siis ka mind põlew armastus lapsepõlwest pääle — ei wabanda? Üks eksisamm ja — hukka pean ma minema?

LEENA

(põlgtusega):

Sina? Sina ei tee midagi ilma tahtmata ja teadmata. Sina ei wali abinõusid, waid tallad, mis sul tee pääl ees, puruks, ja kui sa ka ise puruks lähed. Sinuga ei ole mul asja, sinu nimegi ei pea su laps teadma. Aga — aidaku ka sind Jumal.

JAAN

(tulises wihas):

Siis mingi ka kõik puruks, ja wõtku kurat teid, mind ja kõike seda krämpsu. Armas ei ole mulle enam sina, armas ei ole minule enam see mägi, see lapike kodumaa mulda, armas on mulle weel — üleilmiline tulewiku õigus. Eksitusest ärkan ka mina. Ma lähen — wendade hulka, kus mu koht, ja — ära häwitame meie teid, selle mäe ja kõik kisendawa ülekohtu maailmast. (Leena poole astudes): Mina lähen, aga ma tulen tagasi. Tagasi tulen ma, ja kui maa ja meri ja see mägi — punases lõõmab, siis tüdruk, pean sinuga punasid pulmi! (Sammub uhkelt läwest välja. Tuppa jääb rõhuw waikus).

KAAREL

(wähe aja pärast tasakesi algades, pühalikulft):

See ei ole mitte selle asja lõpp, see mitte!
(Lähemale astudes.) Leena! Sina oled enam kannatanud, kui inimene kanda suudab. Sinu pääle jooksti tormi, — kes sind kaitsma pidi, see oli pime, jättis sind kaitsmata. Sina .. langesid, aga sa wõitsid, kui sa langesid. Selgesti waatas sinu silm enese walitud sihti mööda enese ette. Kui pehmet rauda pisteti sind lõõmawasse ahju, kui teras tulid sa säält wälja, puhas, puhtam kui kunagi enne. (Leena tahab waele rääkida, Jaak astub lähemale.) Ei, ei, mitte sõna ära räägi. Meie seisame täna weel liialt sündmuste mõju all, aga aeg tuleb, kus meie ennast kõige selle, kui rõhuwa paine alt wabastame, kus kõik meie selja taha jääb, nagu wiirastus, nagu halb unenägu, kus meie jälle elama ja ennast liigutama tahame hakata, ja siis... tulen mina uuesti ja küsin: Tahad sa minu naene olla, Leena? Seni aga seisan mina kui truu sõber rahulisti oodates sinu kõrwal ja — loodan.

(Eesriie).

WIIES JÄRK.

Mängukoht, nagu esimeses järgus, peretoas. Öhtune elu; akna all laua pääl põleb lamp. Laua juures istub Kaarel, loeb ajalehest ette. Kūdew ahi, mille ees Jaak selga soendab. Laua lähedal Leena, nütūd juba Kaarli naene, õmmelusega. Poiss Hans woodi ääre pääl, kõigutab oma juba lahti wõetud jalgu. Lapse kiige lähedal istub wana naene ja kerib lõnga. Tüdrukud kedrawad, karjapoiss nokitseb noaga. — Wäljas hulub tuul ja rabab wihma wastu akent.

I.

KAAREL

(loeb):

„Miiawist telegrahweeritakse Nowaja Wremjale: Kuramaa rewolutsion jääb waiksemaks; sõjawäe salgad on terve kubermangu läbi käinud ja peab arwama, et nütūd waewalt mäss kusgil uuesti algada wõib. Rahutumate elanikkude kihid on kas põgenenud, maha lastud, ehk kinni wõetud. Korrawastased nähtused jääwad päewpäewalt vähemaks, kuna seda ainult üksikute juhtumistena ette tuleb. Ilmub aga uus hädaoht — rööwimised! Paljud, kes kuidagi wiisi rahutustest osa on wõtnud, kardawad selle eest ülema wõimu kättemaksmist ja peidawad ennast

metsadesse warjule, kust nad oma rööwimise käikusid toime panewad. Need salgad tunnewad hästi ümbruskonda ja elanikkude rahalist seisukorda . . .“

MATS

(tuleb õuest, märg):

Oi, missugune hirmus ilm! Pime, et sõrmegi ei näe suhu pista. Tea mis teil wiga soojas toas istuda. (Waatab Hansu, siis Kaarli poole.) Kui noor-peremees ise tuleks ja aitaks kotid päält aita tõsta. Hansul juba jalad lahti wõetud.

KAAREL:

Silmapilk. (Tõuseb üles, wõtab laterna seina päält ja süütab selle sisse tuld).

HANS

(on kähku saapaid jalga tõmbama hakkanud):

Oodake, mina lähen.

JAAK:

Mis te nüüd . . . Tõmmake regi kõige koormaga rei-alla. Eks homme päewawalgega ole aega kottisi aita koristada.

MATS:

Wana-peremehel on õige jutt. (Kaarlile:) Siis ma saan üksi toime, ja ei ole noorel-peremehel waja tullagi. (Tahab laternat wõtta ja minna.)

HANS

(riided seljas, kübar pääs, minekile walmis):

Oota, jää sina tuppä sooja, sa oled ju üleni märg. (Wõtab laterna ja läheb.)

MATS

(raputab oma kübarat ja märgi riideid, nõnda et wee
piisad lendawad):

Puh! hoidku küll...

MAI

(pahandab):

Kas sa ei wõinud wäljas ennast soputada!
Suu ja silmad ajab wett täis.

MATS

(härmakut maha kiskudes ja warna riputades):

Mis sa urised. Pista ise nina räästa alt
wälja, katsu kas on hää.

LEENA:

Kas siis nõnda sajab?

KAAREL

(on jälle laua äärde istunud):

Ajab ju plaginal wastu akent.

MATS:

Nii suurt sadu ei ole näinudgi. See wiib
wiimase lume kübeme maast. Eks ole ka aeg.
(Astub ahju juurde käsa soendama. Jaak annab temale ruumi.)

JAAK:

Kas weskilisi palju oli, et õhtu pääle jäid?

MATS:

Murrul! Kõik tahawad weel wiimase
teega ära käia.

(Laps hällis hakkab häält tegema, wananaene tallab
kiiku.)

LEENA :

Maie, võta ta üles. Pane piima lutu sisse ja anna temale, kambris ahjuhaugus peab olema.

MAI

(võteb lapse hällist ja kaob tahatuppa).

MATS :

Kui noor-peremes loeks edasi, saaksin mina ka kuulda, mis lehes uudist on ?

KAAREL :

Ega hääd ei ole . . .

JAAK :

Loe pääle edasi.

KAAREL

(võtab lehe):

„Mõne päewa eest leidis sõjawägi metsast ühe terve pesa niisuguseid isikuid kätte . . .“
(Matsile seletades:) Lätimaa mässumeestest on kõne . . . kellel sinna juba hästi soojad elumajad oliwad ehitatud. Rahvas teab mitu niisugust peidupaika, kuid kättemaksmist kartes ei tohi keegi sest ülemusele teatada. Grobini kreisis ilmus öösel jõuka peremehe juurde tropikond sõjariistus mehi ja nõudis teiseks päewaks 4000 rubla, vastasel korral elumaja ära põletada ähwardades. Osa raha pidi peremees määratud tähtjaks tahtmata neile andma. Sarnasid juhtumisi tuleb Tukkumi kreisis sagedasti ette.“

WANANAENE:

Oh sa Issand ja Jumal küll! Wõi tulewad muud kui sisse ja anna raha kätte. Ja kui ei anna, tapawad ära ka weel...

MATS:

No mis sina siis pelgad. Ega nad sinu juurde ei tule. Lähewad ikka selle juurde, kellel on. Kui wõtawadgi mõnel, kellel palju on, natuke päält, mis sest siis on?

KARJAPOISS:

Mis sa ütled, et wanatädi juurde ei tule? Wanatädil ju ka sukasääre sees kõwa rublasid küllalt. Mina hiilin juba ammu. Kui aga teaksin, kuhu tal see noos ära peidetud on.

WANANAENE:

Kuule, missugust patu-juttu ta ajab. Juba maast madalast pääle. Küll on maailm hukas! Ja minul nüüd mõni raha. Selle'p sa alati minu woodi ümber nuusid.

MATS:

Mis ta's muud. Kus on, säält peab wõtma, ega puu otsas teda ei kaswa. Kes teda kokku on ajanud — muud kui: teeme pooleterakest. Mis sul pruugib olla, kui mul ei ole.

JAAK:

Nii tõsise asja juures nüüd küll ei sünniks nalja heita. Ja sina, karjamees, wõiksid päris suu pidada, kui wanemad inimesed räägiwad.

KAAREL

(loeb):

„Harju-Jaanist. Peningi mõisas peeti sõjakohut. Kinni võeti Perila mõisast kolm isikut ka mitmed Peningilt, ülepää kaksteistkümmend. Kõik saidwad Peningi mõisa õue pääl ihunuhtlust, 50—100 hoopi. Süüdistatud oliwad nad selles, et nad Peningi mõisa põlemise juures olnud. Perilas olla mitmed veel kahtluse all, wist wõetakse need warsti kinni.

Kooliõpetajaid ja palju wallakirjutajaid, kes waldade poolt walitud saadikuna Tallinna üleüldisele rahwakoosolekule läksiwad, wõeti koosolekult kinni, mõned üksikud, kes ära pääsiwad, on nüüd põgenenud.“

(Lugemise ajal on aknad tulekumast punaseks lõõnud, mis pärast ikka suuremaks ja suuremaks läheb. Toas olejad ei pane seda tähele.)

MATS:

Kõneldi, et meie endine Jaan olnud ka Tallinnas kinni, olewat aga putked mängima saanud. Weskil räägiti koguni, et tema nüüd siinsamas lähedal redus olewat ja ööseti Wõsikutalu sauna — ema on tal ju nüüd säääl — magama käiwat. Mine tea. Teda otsitawat ju ka kibedasti taga. Kas temast ei seisa ka midagi lehes?

KAAREL

(silmi üles lüües):

Ei, temast ei seisa midagi lehes.

II.

MAI

(ilma lapseta tagatoast tulles, kohkunult):
Püha Jumal, mis see on?

KARJAPOISS:

Tuli lahti, tuli lahti! (Karjudes läwest välja.)
(Kõik jooksewad kui pääta kanad läbi segi, tüdrukul kukkub wokk ümber).

JAAK:

Kaitse meid, taewane Issand Jumal!

KAAREL

(üles karates, Leenale):

Ära sina kohku, ära nüüd sina kohku!
See tuli meil ei ole, see on eemal. (Ruttab aknast välja vaatama).

LEENA

(Kaarli kõrwale astudes, kaebades):

Ei, ei, see on meil, see ei ole mujal!
(Lootuseta, nagu iseenelele): Mis on see on, mis tuleb see tuleb!!

HANS

(sisse tormates):

Tõistre põleb! (Jälle tagasi välja).

LEENA:

Halastaja Jumal! (Lööb silmapilguks, nagu abi otsides käd Kaarli kaela ümber, hädaldades:) Minge kustutama, minge kustutama...

KAAREL

(kätt waigistades Leena ümber pannes):

Katsu rahuline olla, katsu nüüd sina rahuline olla... — tooge külma wett! Sää! on ju kõik tule wastu kinnitatud.

(Mats tõmbab kübara ja härmaku ja jookseb läwest wälja; Jaak otsib wett. Tüdrukud on kui tarretanud wananaese ümber kõige pimedamasse toa nurka kogunud).

LEENA

(ahastades):

Ega sellega ei jää, ega sellega ei jää! Oh Jumal, pane tähele, Kaarel, ega sellega ei jää. Minu süda oli juba mitu päewa nii raske, et ma kusagil rahu ei saanud. Ma aimasin nagu midagi hirmsat ette, mis tulemas oli, mis oma warju juba ette heitis. Ma ei tahtnud seda sulle ütelda, aga nüüd on see käes!!

KAAREL:

Ära nüüd... Leena, armas Leena, ära nõnda erutatud ole...

LEENA:

Ei, ei, Kaarel, (hirmunult enese ümber waadates, ennast Kaarli lähedale surudes;) see on alles hakatus! Selle järele tuleb küll weel muud! (Ägades:) Oh Jumal, Kaarel... see õnn, sinu naene olla... see on ju nii suur, see on liig suur, kui et ta kaua wõiks kesta! See ei wõi kesta, see ei wõi kaua kesta! Ma ei usu seda, ma ei saa seda uskuda, selle üle on inglid ja kura-did kadedad...

JAAK

(wee toobiga Kaarli ja Leena kõrwal akna all):

Joo, tütrekene, külma wett, joo hää tubli
sõõm...

KAAREL:

Ja, ja, joo Leena, wesi on hää ja waigistab..

WANANAENE

(nurgas, on tasakesi, aga siiski kuuldawalt palwetama
hakanud):

„... Keela tuld ja weewood,
Katku, häkki surma tööd,
Et ma patu sees ei sure,
Siis mu hingest...“

(Paugud wäljas akna taga. Akna ruut kukkub kõli-
sedes puruks, tuul ja wihm tungiwad tuppa ja kustutawad
tule ära. Toas on nüüd ainult nõnda palju walgust, kui
tulekuma aknast annab. — Paukudega ühel ajal:)

LEENA

(kiljatab, rabab kätega õhku, waarub ja langeb):

Aah! Kaarel! Mina suren...

KAAREL

(südant lõhestawa häälega):

Leena! (Püüab Leena kokku langewat keha toetada.)

JAAK

(sülega Leena ümbert kinni wõttes):

Ah sa... Appi! Appi! Seda ma kartsin!
Tulge aidake... (Ähkides): Tohtri järele...
Sõitke tohtri järele!...

LEENA

(käsa Kaarli järele välja sirutades, rahulikult, iga sõna selgesti ja puhtalt välja ütelda katsudes, ainult wahel sõnade keskel sügawasti õhates):

Näed sa, mul oli õigus, .. selle üle oliwad .. inglid ja kuradid .. kadedad! .. Sa jääd nüüd jälle üksi .. ah, sinu käte wahel ... nõnda on hää ka .. surra!

KAAREL

(ahastades):

Leena! Sa ei sure, sa ei tohi surra! See ei wõi wõimalik olla, et sa sured!

LEENA

(nagu enne, siis nagu rutates):

Kaarel .. see sõna ütle mulle weel ... tee pääle kaasa, ütle mulle weel korra see sõna ... et sa mulle andeks annud oled .. et sa ei kahetse, et mina .. et mina siiski .. nüüd .. sinu naene olen! (Ahastades:) Weel korra ütle see sõna! ..

KAAREL

(suures erutuses):

Ja, Leena! Südamest ja hingest jaa, kui see sind rahustab! Sa tead ju! On siis seda weel waja küsida?! Aga sina ei sure ju, Leena! Sa ei sure! Me hakkasime ju alles oma elu ja kaua weel tahame elada ja õnnelikud olla, nagu me olime ...

LEENA :

Jah, (Kaarli poole naeratades:) ... nagu me olime! (Sirutab käed välja.) Walge!.. Walge on kõik... särab! Ah!.. Ja nüüd tuleb... õhtu, nüüd tuleb.. õhtu!.. (Raskesti õhates:) Nii wara!.. Hoidke mind weel... hoidke mind nüüd weel kõwasti kinni.... ah, nõnda on hääl!.. (Isa poole — tema hääl on nüüd peenikeseks muutunud, nagu lapsel, — naeratades:) Isa, ma olen nüüd jälle sinu kätte pääl... nagu siis, kui ma wäikene olin... Wii mind ka nüüd.. jälle.. magama!.. Rõõmu sa.. minust ei saanud!.. Kas ma sulle... raske olen!

JAAK

(koorma all wankudes):

Ei, ei, oh mu tütreke, sa ei ole mulle raske... Rõõmu ei peaks ma sinust saanud olema?.. Meie näeme üksteist pea jälle!... (Tüdrukutele, kes nüüd ka lähemale astuda julgenud ja Leena kätte pääle wõtnud on:) Hellalt, wõtke ette- waatlikult, ärge tehke haiget, hellalt... oh mu Jnmal! (Nad kannawad Leena, kelle käed raskelt maha langewad, taha tuppa ära.)

KAAREL

(ägades):

Leena! (Hüüdes:) Leena!

(Sellesama aja sees mürtsud wastu ust, mida sisse lüüa tahetakse, Kaarel laseb käed Leena küljest lahti, kargab läwe poole, tahaks midagi pihku haarata, ei leia

aga sündsat ; — kõige selle hulka kõlab wananaese ühe-
tooniline palwetamine pimedast nurgast :)

WANANAENE :

„Oh sa wägew Jumal kuule,
Oma lapse palumist,
Nõuu ja warju anna mulle,
Oh mu Issand Jeesus Krist...“

III.

(Uks langeb puruks, sisse tungib Jaan, märg ja hirmus,
rewolwer käes. Mustade, warjatud nägudega mehed tema
kannul. Jaan tõrjub teised üle läwe tagasi.)

JAAN:

Pidage, seltsimehed, siin on minul üksi
tegemist! Siin mõistan mina üksi kohut, jätke
see mulle. (Ümber pöördes, Kaarli poole astudes, kes,
käed rusikas, teda nagu müür ootab :) Kurat! Kohtu-
päew on tulnud! Täna õiendame arwe, täna
häwitame ühe osa ülekohut maailmast... Täna..
(kähisewa häälega) tasume kätte! (Kaarlit nähes ja
tagasi pörgates :) Mis? Sina elad? Ma ei ole sind
trehwanud? Seda parem!

KAAREL

(Jaanile silma waadates, külmalt):

Ei, sa ei ole mind trehwanud. Aga, sa
wõid ju weel, kui sa juba... werewalamise
pää! wäljas oled..

JAAN

(hambaid kokku surudes):

Koer! Mina ei ole werewalamise pääl wäljas, mina sean — õigust jalale! Ära minu mäe päält külgi soendamast, ka wihma ja saju kätte põgenema, nagu mina! (Käega tulewalu poole näidates:) Sää! sinu ülekohus pilwede poole üles lendab.

KAAREL

(kiwistanud rahuga, iga sõna kui hoop):

Sää! lendab pilwede poole ja jätab sind maha ainult weel wiimane kübemekene sellest, mis sinus hääd ja auusat oli.

JAAN:

Wereimeja! Mis räägid sina sellest, mis hääd ja auus? Tulewik loob uue mõiste, mis hääd ja auus. Ümberhinnatakse kõik, mis sinu meelest . . . mädanenud maailma wärgist hääd ja auus. Kõik wõeti minult, mille pääle mul õigus oli: minu soo ja wõsa higi ja werrega wäetatud pärandus, kodu, mägi, talu, — sina riisusid minult weel wiimase: päikesepaiste elus . . . armastuse . . .!

KAAREL

(nagu enne):

Õigusest armastuse pääle rääkida wõib ainult see, kelle armastus süüta ja puhas.

JAAN

(metsikult):

Mis tead sina armastusest, mis tead sina sellest kuidas mina teda armastasin, teda, kelle päale mul Jumala ja inimeste ees õigus oli, kelle sina minult riisusid! Mis oli sinul temale anda?! Kas ta ei olnud minu? Aga — kättemaksta tahan ma, ja oma naese wiin ma! Elagu õigus ja wabadus! (Jalanukiga õhku tõugates) Tee päält eest!

KAAREL:

Sina narr! Sinu pääs on kõik segi: walesti aru saadud wabaduse mõiste, kibedus, wiha ja — kirg. Midagi sellest, mis sind liikuma pani, ei ole sa ära seedinud. Ülesehitamise päale ei mõtelnud sa, ainult kõike mis wana — lõhkuda, pää päale pöörata tahtsid sa, ja nüüd... tahad sa kätte maksta? Kellele? Minule üksi! Mida? Oma isiklist wiha! Kas ei ole suuremat ülekohut maailmas, mis häwitada tahab, kättemaksmist nõuab, kui see, mis sa arwad, et sulle on sündinud? Kas ei olnud sinu ärksa waim suuremate tööde jaoks kutse saanud? Ütle!

Kes oma kirgede ori on, see ei ole waba!

Jõuab üks inimene ülekohut ära häwitada maailmast, et sa sellest räägid? (Tema pilk lendab nende poole, kes läwe taga.) Jõuawad seda kaks,

kolm, ja — wägiwallaga? Häwitate teie sellega muud, kui üksiku inimese ja iseenese, kui teie — üksikule kallale tungite? Tapke, põletage, .. siis kaob teie ümbert hiilgus, ainult rüüstajad ja mõrtsukad olete! . . .

JAAN

(tulises vihas):

Tee päält eest!

KAAREL

(külmalt):

Kuhu sa tahad minna?

JAAN:

Oma naest tooma!

KAAREL:

Kui mööda pääsed!

JAAN

(tõstab äkilises vihas käe, karjudes):

Siis sõida põrgu! (Pauk, tuli.) Ära teeninud sa seda oled! (Kargab kambri läwe poole.)

(Kaarel lööb käed laiali ja langeb raskelt. Ta ei liigutagi enam, rinnust kuuldu ainult kergelt korisemist ja veri walgub põrandale.)

IV.

(Kui Jaan metsikult kambri läwe poole tormab, astub säält Ja ak wälja, küünlajalg põlewa küünlaga ühes käes, kuna ta teise käega tuld õhu liikumise eest warjab, mille läbi hele tulewalgus tema näo pääle langeb. Ta on murtud ja kui aastaid wanemaks jäänud, tema huuled ja näo

jooned värisewad. Tema waade lendab tühjalt ja surnult Jaanist üle, nagu ei näeks ta teda ja jääb surnukeha pääle pörandal peatama. Ta tahab edasi astuda ja tõstab ainult natuke pääd, kui ta nagu ootamata Jaani enesel tee pääl ees leiab.)

JAAK

(waikselt ja rahulikult, nagu eluta):

Mis sa tahad?

JAAN

(on Jaaku nähes nagu seestpidi kokkudes tagasi pörganud, aga kogub ennast jälle. Karmilt):

Kus Leena on?

JAAK:

Leena? (Waikselt:) Ta magab! Mis sa temast tahad?

JAAN

(umbuskmatalt):

Ta magab! Mis jutt see on! Kõik see, ja... tema magab?

JAAK

(pääga nokutades):

Jah, magab! Mis sa temast tahad?!

JAAN

(häbematalt):

Mis ma tahan? Sa ei tea enam? Pulmi tahan ma temaga pidada, punaseid pulmi...

JAAK

(halelikult naeratades):

Pulmi? (Kaebades:) ... Ta kustus nagu küünal ja kõik on pime...

JAAN

(kohkudes, wihaselst):

Mis jutt see on?

JAAK

(tõstab pikamisi küünla üles ja walgustab Jaanile näkku, nõnda et hele tulewalu Jaani pimestab ja kätt silmade ette tõstma sunnib. Jaak ise kui kaswab, tema nägu on kiwine, ja auukartust ärataw, tema üksisilmi waade kohutaw):

Mõrtsukas! Ta on surnud! Sina oled tema tapja!

JAAN

(waarub, kui walgust tabatud; taganeb, wajub seinale, tapariist kukkub tema käest. Ta lööb ahastades käed silmade ette):

Leena surnud ja mina tema tapja...?!

JAAK:

Ja! Sina oled tema tapja! (Tõukab ukse enese taga lahti.) Waata, säääl ta puhkab, ärapääsemise naeratus näo pääl! — Kas sa nüüd oma uue ilmakorraga, mille järele sa igatsesid, oma tulewiku-õigusega, mis sa ise omale löid — rahul oled?

JAAN

(ägades):

See ei wõi olla, see ei wõi tõsi olla! Ütle wanamees, et see tõsi ei ole, et sa waletad!

JAAK:

See on tõsi! Läbi akna tabas teda sinu surmakuul! (Pöörab ennast ära, astub surnukeha poole kummardab ennast, lükkab surnul juuksed hellalt otsa eest

taha poole. Waikselt, pääga nokutades:) Ka tema magab! Ka tema! (Teeb käega ristitähke surnu kohale, võtab küünla ja ajab ennast waewaga üles, paneb küünla laua peäle ja on raskesti mõtetesse wajunud. — Waikus.)

(Läbi lahtise ukse hakkab teisest, kolmandast toast lapse magama uinutamist, tasast aga selget kaebliku lauluhääht kuulduma:)

„Ää-ä-äh! Tsuu-u-suh!
Ema wiidaks teeda mööda,
Armud astwad aeda mööda!
Maha jäied marja suuru,
Kiwi kõrwa kirbu suuru,
Läwe alla läitse laiu...“

V.

JAAN

(on ennast üles ajanud, tema olemine awaldab nõdra-meelsuse taolist ärewust. Hirmul waatab ta enese ümber ja puudutab siis, kõigest kehast wärisedes, Jaaku õlast):

Wanarauk, sa ütlesid mulle, kes ma olen..
Kas sa wõid mulle ütelda, mis pärast ma olen, kes ma olen?!...

JAAK

(tõstab käe silmade ette):

Mispärast??

JAAN

(üles tõstetud kätega, ägades):

Ja mispärast!!

JAAK :

(raskesti õhates):

Wõin mina sulle selle pääle wastust anda, olen mina seks erapooletu küllalt! Oleme meie nüüd, kus ka mina — jalg hauas, teine ääre pääl — kõik kaotasin, mis mind elu külge sidus... oleme m'e nüüd tasa!? Ah, Jaan, Jaan! Tugew sa olid, aga sa olid siiski nõrk, sa lasksid ennast ühe segase aja wooludest, mis kõik mõistuse ja kaalumise pää pääle pööras — kanda ja peatuseta pillata! Ja kaotasid jalgade alt põhja..! Kuid — kas ei mängi saatus meiega nagu torm oksakesega!!

(Nagu enam iseenesele:) Kõik mis wana, puruneb, pudeneb, langeb! Endised aated langewad, kändude wahelt tärkawad uued üles, ja — pörkawad ka korra puruks!

Aated! Mis on aated? Sallib elu neid?! Ah! Elu nõuab wõitlust ja astub üle surnukehade! Ja tulew põlw tuleb ja ehitab rusude pääle ikka jälle midagi uut, midagi mis meie teada ei oska, ja... nõnda.. on hää!

Aga mis? Aga kuidas?

(Jääb kuulatama: tagatoast kuulub jälle lapse suusutamise laulu:)

„... Uinu, mu laps,
Ja maga, marjaoks,
Saa tugewaks kui tammepuu,
Ja õitsewaks kui lehekuu...“

JAAK:

Kuula, .. sää! hingitseb noor elu, — tema
ehk saab seda näha! (Wõtab küünla laua päält ja
astub taha tuppa ära.)

(Tuba on nüüd täitsa pime, tulewalu wäljast on ammu
kustunud. Pimedast kõlab Jaani ägamine, kes, pää seinä
najale toetanud, hingewõitlust heitleb.)

WANANAENE

(nurgas, hakkab kõrge, ereda häälega tasakesi jälle lugema):

„Oh sa wägew hingewalgus,
Igawene paistus ka
Sinu pääle on mul julgus
Oh mind.....“

(Eesriie langeb tasakesi).

1951: 654

HIND 75 KOP.